ARH Diss. B-25486

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu ajaloo kateeder

Nõukogude armee eesti rahvuslikkude väeosade panus Läti NSV vabastamisel

Diplomitöö

Töö teostaja: Kalju Puis
ajaloo-keeleteaduskonna
ajaloo osakonna V kursuse
statsionaarne üliõpilane
Diplomitöö juhendaja:
dotsent Karl Siilivask

inv. nr. 1640
NSVL ajaloo kat.

Luban kaitsmisele.
K. Siilivask
5. V 61.

Tartu 1961

Sissejuhatus

22. juulil 1941. aastal tungis fašistlik Saksamaa, NSV Liiduga sõlmitud mittekallaletungi pakti jalge alla tallates, sõnamurdlikult kallale Nõukogude Liidule. 190 vastase diviisi liikusid meie maa piiridesse, püüdes hävitada ja orjastada nõukogude rahvast.[1] Koos hitlerliku Saksamaaga astusid NSV Liidu vastu välja Saksamaa satelliidid: Itaalia, Ungari, Rumeenia, Soome. Saksamaad abistasid Bulgaaria ja Hispaania. Soodsat võimalust sõtta astumiseks Saksamaa poolel ootasid Türgi ja Jaapan. Algas Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda. Ükskõik sõda oli suunatud kõikidele nõukogude rahvastele, sealhulgas ka 1940. aasta suvel Nõukogude Liidu koosseisu astunud Eesti

---

1 Б. С. Тельпуховский, Великая Отечественная война Советского Союза 1941–1945 гг., Москва, 1959, lk. 33.

Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi elanikkonnale. Päevil, mil kogu Nõukogudemaa tõusis ühtse perena vastu seni Euroopas kaotusi mitte tundvale hästi relvastatud fašistlikule sõjamasinale, astus eesti rahvas käsikäes teiste NSV Liidu rahvastega võitlusele oma põlisvaenlaste — sakslastega, kes olid 13. sajandi algul orjastanud Eesti alad ja hoidnud neid sajandite vältel orjuses. Koos Nõukogude armee võitlejatega kaitsesid oma sünnimaad relvaga käes tuhanded eesti hävitespataljonide sõjamehed ja Eesti territoriaalkorpusesse kuulunud võitlejad.

Sõja esimestel nädalatel oli ootamatult kallale tunginud vaenlase jõudude ülekaal siiski niivõrd ilmne, et objektiivne tegelikkus ei võimaldanud säilitada NSV Liidu läänepiiridel asuvaid territooriume, sealhulgas ka Eesti NSV-d. Peale visa kestvusega kaitselahinguid olid Nõukogude armee väed sunnitud Eesti NSV territooriumilt ajutiselt lahkuma, suutes evakueeruda osa tähtsamatest tööstusettevõtetest ja umbes 30 000 tsiviilisikut elanikkonnast, arvestamata mobiliseerituid. Evakueerunud eestlased liitusid tagalas nõukogude rahvastega ühtsesse sõjaleeri ja jätkasid võitlust oma sünnimaa vabastamise eest esialgu töörindel, põledes soovist võidel-

da rindel. Nõukogude Liidu valitsus, vastu tulles eestlaste soovile, kõigi jõududega osa võtta võitlustest oma sünnimaa vabastamiseks, lubas formeerida eesti rahvuslikke väeosi.[1] 1942. aasta jaanuaris algaski Uraalis eesti rahvusväeosade moodustamine endise Eesti territoriaalkorpuse, hävituspataljonide võitlejatest, mobiliseeritutest ning Eesti NSV-st evakueerunud kodanikest. Esialgselt planeeritud ühe diviisi asemel moodustati kaks laskurdiviisi. 25. septembril 1942. aastal ühendati mõlemad diviisid Eesti Laskurkorpuseks. Korpuse komandöriks määrati kindral Lembit Pärn.[2] Eesti sõjamehed teadsid, et nende sõjatee osutub raskeks ja nõuab ülimaid pingutusi, seepärast õpiti õppeväljakutel, polügoonidel ja lasketiirudel suure innuga nõukogude eesrindlikku sõjakunsti, püüdes tundma õppida kõike seda, mida oli vaja tollaegse sõja tingimustes osata, et oskuslikult edaspidi võidelda lahinguväljadel.[3]

Nõukogude rahvas, kelle mehisus oli võratu, oli juba 1941. aasta talvel kummutanud NSV Liidu pealinna Moskwa kaitselahinguis

---

1. Viis aastat Nõukogude Eestit, Tallinn, 1945, lk. 84.
2. Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957, lk. 546.
3. J. Kurtšavov, Eesti Kaardivägi, Tallinn, 1946, lk. 9-10.

müüdi hitlerliku armee võitmatusest, paisates vaenlase sadade kilomeetrite kaugusele Moskva lähistelt. Viibides mitte kaugel Moskvast, hoides blokaadirõngas kangelaslinna Leningradi, kasutades maksimaalselt enda valduses olevaid tööstusrajoone Ukrainas, fašistlik Saksamaa, hoolimata edust, ei olnud suutnud täita neid strateegilisi eesmärke, mis ta oli püstitanud sõja algpäevil. Hitlerliku Saksamaa kuivkuulus nn. Barbarossa välksõja plaan[1], hävitada Nõukogude Liidu sõjalised jõud sõja esimeste kuudega, oli häbiväärselt läbi kukkunud. Sõda oli muutunud pikaajaliseks positsioonisõjaks, millise pidamiseks nii vajalikud potentsiaalsete ressursside reservid olid suuremad NSV Liidu poolel. Lisaks eelpooltoodule olid fašistid tahtnud luua koalitsiooni NSV Liidu vastu USA ja Suur-Britannia osavõtul, lootes saavutada nendelt abi ja tugineda arvatavale nõukogude kohta ebakindlusele ja Nõukogude Liidu sõjaliste jõudude nõrkusele[2]. Ometi sõja senine käik oli tõestanud just vastupidist — USA-st ja Suur-Britanniast said Nõukogude Liidu liitlased ja nõukogude kord ning ta sõjalised jõud tugevnesid iga sõjakuuga üha rohkem. Nõukogude

1 vt. Minevik ja tänapäev, Tallinn, 1960, lk. 67.

2 J. Stalin, Nõukogude Liidu suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1945, lk. 17-19.

Liidu rahvas liitus veelgi monoliitsemalt ühisesse perre, et kaitsta oma sotsialistlikku kodumaad.[1] Lenini suurematud sõnad nõukogude korra võitmatusest olid osutunud õigeks. Lenin märkis: „Ükski ei võideta seda rahvast, kelle töölised ja talupojad on oma enamuses mõistnud, ära tundnud ja näinud, et nad kaitsevad seda üritust, mille võit kindlustab neile ja nende lastele võimaluse kasutada kõiki kultuuri hüvesid, kogu inimtöö loomingut".[2]

Nõukogude Liidu rahvaste sõpruse kujukaks näiteks on Eesti Laskurkorpuse võitlustee, kes õlg-õla kõrval teiste rahvastega juba 1942/1943. aasta talvel tegi läbi tuleristsed Velikije Luki linna lähistel, vabastades selle iidse vene linna, mis oli sakslaste poolt hoolikalt kindlustatud ja omas sõjalis-strateegiliselt suurt tähtsust Nõukogude-Saksa rinde keskõigus. Hitler ise oli nimetanud Velikije Luki „Berliini võtmeks". Eesti rahvuslikele väeosadele oli Velikije Luki all saavutatud lahinguline edu eriti tähtsaks sündmuseks. Neis lahinguis oli korpus läbi teinud oma tuleristsed ja avanud oma lahinguarve. Korpuse väeosad olid hävitanud neis lahinguis ligi 3500 vaenlase sõdurit ja ohvitseri, vabastanud

---

1 M. Kalinin, Kommunistlikust kasvatusest, Tallinn, 1947, lk. 181.

2 V. Lenin, Teosed 29. kd, Tallinn, 1954, lk. 292.

enam kui kakskümmend asulat.[1] Peale edukalt sooritatud lahinguid Velikije Luki rajoonis viidi Eesti Laskurkorpus üle reservi, et edaspidi võtta osa Eesti NSV vabastamislahingutest.

Suure Isamaasõja murranguline Stalingradi lahing 1942/1943. aasta talvel oli õõnestanud tugevasti hitlerliku Saksamaa sõjalist võimsust ja kõigutanud ta autoriteeti satelliitide hulgas. Sõjaline initsiatiiv peale Stalingradi oli lõplikult läinud Nõukogude Liidu kätesse, kes 1943/1944. aastatel andis hävitavaid lööke fašistlikele sõjajõududele, puhastades peale Kuramaa poolsaare kogu Nõukogude Liidu territooriumi ja kandis võitluse üle Saksamaa pinnale, tuues vabadust ning soltumatust paljudele Euroopa rahvastele. 1945. aasta mai algul, hõivanud Saksamaa pealinna Berliini, sundis Nõukogude Liit fašistlikku Saksamaad alla kirjutama tingimusteta kapitulatsiooniaktile.

Käesolevas diplomitöös käsitletakse Suure Isamaasõja grandioossete võitluste ühte etappi, võitlusi 1945. aasta kevadel Läti NSV-s piiramisrõngasse jäänud saksa Kuramaa väerühmituse vastu, milline koosnes 30. diviisist. Nendest võitlustest 1945 aasta kevadel võttis osa koos teiste Nõukogude armee üksustega Eesti Laskurkorpus.

---

1 „Tasuja" nr. 35, 21. märtsil 1943.

kelle võitlusteest Kuramaal ongi püütud antud töös anda ülevaadet.

Diplomitöö esimeses peatükis käsitletakse üldist sõjalist olukorda Nõukogude-Saksa rindel 1944.aastal, näidates, et nende võitluste käigus kujuneski välja Kuramaa platsdarm.

Teise peatüki esimeses osas iseloomustatakse statistiliste andmete varal Eesti Laskurkorpuse isikulist koosseisu Kuramaa lahingute eel; korpuse siirdumist lähtepositsioonidele näidates ühtlasi, millistes tingimustes tuli Kuramaal pidada lahinguid, kui suured olid vaenlase jõud ja millist taktikat viimane kasutas.

Teise peatüki teine osa käsitleb Eesti Laskurkorpuse otsest lahingutegevust Kuramaal 1945. aasta märtsis.

Kolmandas peatükis näidatakse, milliseks triumfikäiguks kujunes Eesti Laskurkorpusele naasmine Eesti NSV-sse, vaprate võitlejate sünnimaale.

Osaliselt on seda teemat varem käsitletud P. Laini dissertatsioonitöös „Nõukogude armee 8. Eesti Laskurkorpuse võitlustee Suures Isamaasõjas (1941–1945)" ja kogumikus „Eesti Tallinna Kaardiväe Laskurkorpuse võitlustee". Nendes töödes on üksikasjaliselt uuritud kogu Eesti Laskurkorpuse võitlusteed ja sellest tingitult ei ole Kuramaa lahingutele

erilist tähelepanu pööratud.

Et diplomitöö autoril ei õnnestunud kasutada arhiivimaterjale, siis põhiline faktiline ja statistiline materjal saadi eelpoolnimetatud töödest. Abimaterjalidena on kasutatud järgmisi töid: S. Platonovi poolt koostatud kogumikku „Всероссийская война (1939-1945)", B. Tamme „Eesti rahva võitlustest Suures Isamaasõjas" ja N. Kononõkhini „Бои за Советскую Прибалтику". Täiendavat materjali andsid perioodika väljaanded, ajalehed „Rahva Hääl", „Noorte Hääl" ja Eesti Laskurkorpuse diviisiajalehed „Tanuja" ning „Pundväelane".

Käesoleva töö autor ei sea endale ülesandeks anda tervikliku ja üksikasjalikku analüüsi Eesti Laskurkorpuse võitlustest Kuramaal. Antud töö raamides pole see võimalik, sest see nõuaks ulatuslikku uurimistööd spetsiaalselt sõjateaduse valdkonnas, milliseks töös autori võimed ei küüni. Töö eesmärgiks seab autor ainult üldpildi andmist Eesti rahvuslike väeosade võitlustest Kuramaa platsdaarmil 1945. aasta kevadel ja püüab näidata, et hoolimata vastase suurtest positsioonilistest ja maastikulistest eelistest, võitjatena vaprad Eesti Laskurkorpuse sõjamehed,

andes seega väärika panuse meie sotsialistliku kodumaa vabastamiseks fašistlikest röövvallutajatest.

I PEATÜKK

Üldine sõjaline olukord Nõukogude-Saksa rindel 1944. aastal, Balti Nõukogude Vabariikide vabastamine ja Kuramaa platsdarmi („koti") kujunemine

Nõukogude väegede edukas tegevus kõikides rindelõikudes ja nõukogude rahva ennastsalgav töö tagalas 1944. aastal lõid eeltingimused fašistliku Saksamaa purustamiseks 1945. aastal. Nõukogude armee poolt 1944. aasta jooksul läbiviidud pealetungi-operatsioonide ruumilised mõõtmed olid grandioossed. Pidevad pealetungi lahingud käisid Barentsi merest kuni Musta mereni 3700. kilomeetrilisel rindel. Nõukogude väed liikusid selle aasta jooksul läände Novgorodi juurest Balti mere rannikuni üle 700. kilomeetri, Vitebskist Tilsitini 550 kilomeetrit, Žlobinist Varssavini enam kui 600 kilomeetrit ja Žaporožjest Budapestini ühe

1200. kilomeetri. Saksa väegede kaotused nendes lahingutes ulatusid 138 purustatud ja rivist välja viidud diviisile, 58 diviisi oli ümber formeeritud suurte kaotuste tõttu Saksa väejuhatuse poolt.[1]

Nõukogude armee kõrgem ülemjuhatus demonstreeris 1944. aasta lahingute käigus strateegia tõelist meisterlikku ärakasutamist, mis tagas Nõukogude armeele ülekaalu vaenlasest otsustaval hetkel ja otsustavas suunas. Nõukogude armee pealöögid suunati 1944. aastal nii, et nad kõige lühema aja jooksul andsid maksimaalse operatiivse ja strateegilise efekti. Neid anti ükiliselt ja kohtades, kus vaenlane neid ei oodanud. Manöövrite kiirus tagas edu nii vaenlase stabiilse kaitserinde läbimurdmisel kui ka pealetungi edasisel arendamisel vaenlase kaitse sügavuses. Valdav osa Nõukogude armee suurt pealetungi-operatsioone arenes 300-500. kilomeetrilisel rindel, 3-5. ja enam iheaegse löögiga. See võttis vaenlaselt võimaluse ette kindlaks määrata pealöögi suunda ja aheldas kõik tema operatiivsed reservid.[2]

Nõukogude operatiivkunsti peamiseks iseärasuseks oli manöövrite ulatuslik ja julge kasutamine operatsiooni kõigis etappides ning

1 Вторая мировая война (1939-1945), Moskva 1958, lk. 633.

2 „Rahva Hääl" nr. 40, 20. veebruaril 1945.

nende lahinguline kiadlustamine. Seetõttu iseloomustab 1944. aasta lahinguid suur hulk vaenlase suurte grupeeringute sissepiiramise juhtumeid ja ootamatuid lööke.

1944. aasta oli Suure Isamaasõja otsustavate võitude aasta. Sellel aastal ületas Nõukogude armee fašistliku Saksamaa sõjalisi jõude nii relvastuse kui ka lahingumeisterlikkuse poolest. Seepärast ei olnud võimalik hitlerlikul väejuhatusel muud, ette võtta 1944. aasta jooksul kui võimalikult kauem vastu panna Nõukogude armee võimsatele löökidele. Nõukogude valitsus ja Kommunistlik Partei aga vastupidi kavandas hitlerlikele anastajatele võimsate hoopide andmise ja kogu Nõukogude Liidu territooriumi puhastamise okupantidest. Nendele kavatsustele vastavalt muutus aktuaalseks juba 1943. aasta lõpul Baltimaade, sealhulgas ka Eesti NSV fašistliku okupatsiooni alt vabastamine.[1]

1944. aastal Nõukogude armee poolt läbi viidud võimsate löökide seeria algas Leningradi ja Volhovi rinnete ühise pealetungiga Leningradi ning Novgorodi all. Seller rindelõigus oli vaenlane aasta jooksul ehitanud võimsa kindlustusterõrgu ja omas rindel arvukaid jõude. Vastased oli Leningradi rindel 16. ja 18. armeed, mis moodustasid armeegrupi „Põhi", mille koosseisu

1.] Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1945, lk. 10[illegible].

kuulusid 39 jalaväediviisi, üks motoriseeritud diviis, 4 brigaadi ja ligi 20 iseseisvat pataljoni.[1] Leningradi ja Volhovi rinde pealetung ei tulnud vastasele ootamatult. Juba 1943. aasta sügisel ootas saksa väejuhatus Nõukogude armee pealetungi Leningradi blokaadi likvideerimiseks. Mitte lootes olemasolevaid positsioone kaitsta, oli saksa väejuhatus varakult ette valmistanud ja kindlustanud looduslikult sobiva kaitseliini Narva jõe, Peipsi järve, Pihkva joonel, et iga hinna eest hoida enda käes Baltikumi. Viimast vajas fašistlik Saksamaa väga mitmetel põhjustel. Esiteks, jäädes Balti mere kallastele, Saksamaal oleks jäänud võimalus hoida enda mõjuorbiidis Saksamaa põhjapoolset liitlast — Soomet. Teiseks, Eesti Läti ja Leedu olid vajalikud sakslastele kui kolooniad, kust võis süstemaatiliselt rõõvida rikkusi, koguda toitaineid armeele ja tooraineet tööstusele. Eriti vajas Saksamaa eesti põlevkivi, et selle abil täiendada oma üha vähenevaid küttetagavarasid. Kolmandaks, Baltikumi oli Saksamaale vaja kui strateegiliselt tähtsat platsdarmi, mida saksa väejuhatas nimetas „Balti bastiooniks". Erilist tähtsust omasid Eesti NSV saared: Saaremaa, Hiiumaa ja Muhu. Tuginedes nendele, võis

1 Вторая мировая война, lk. 546.

saksa sõjalaevastik hoida pidevalt lõõgi all meie merekommunikatsioone[1]. Kavatsedes visalt kaitsta Baltikumi, arvestas saksa väejuhatus veel teisi tegureid. Juhul kui „sõjaline õnn" muidu naeratab neile*, kavatsesid fašistid teha Baltikumist Saksa impeeriumi osa ja asustada Baltikum saksa kolonistidega. Suurem osa Baltimaade rahvaist taheti sellisel juhul ümber asustada või hävitada. Ainult tähtsusetu osa eestlastest, lätlastest ja leedulastest planeeriti jätta oma maa piiridesse. See osa pidi saama saksa kodakondsuse ja sulama saksa rahvusesse[2].

Nõukogude armee Leningradi linde vägede rünnak algas 14. jaanuaril 1944. aastal. Juba pealetungi esimestel päevadel vabastati vastase kaitse tugipunktid Krasnoje Selo, Ropša ja Novgorod.[3] Jaanuari lõpuks, olles murdnud läbi vastase kaitse Leningradi ja Novgorodi all, purustasid Nõukogude armee väed 18. saksa armee tiibrühmitused, vabastasid Leningradi lõplikult vaenlase blokaadist ning jätkasid pealetungi lääne ja edela suunas.

1 Н. Кононыкин, Бой за Советскую Прибалтику, Tallinn, 1948, lk. 45.

* Saksa väejuhatus isegi 1944. aasta talvel polnud kaotanud lootust sõda enda kasuks soodsalt lõpetada.

2 Minevik ja tänapäev, Tallinn, 1960, lk. 71.

3 NSV Liidu ajalugu (1917 - 1957), Tallinn, 1959, lk. 529.

Ühel ajal Leningradi rinde vägedega andsid 2. Balti rinde väed vaenlasele lööke Novosokolniki rajoonis, vabastasid ajaloolise vene linna Staraja Russa, sidudes oma löökidega 16. saksa armeed, mitte lastes selle üksusi paisata Leningradi ja Novgorodi alla. Ägedate lahingute tulemusena vabastasid Nõukogude väed poolteist kuud kestnud võitluste tulemusena saksa fašistidest veebruari lõpuks Leningradi oblasti ja osa Novgorodi oblastist ning astusid Nõukogude Eesti pinnale.[1] Vaenlase lüüasaamine Leningradi all tõendas veelkord nõukogude relvastatud jõudude üleolekut vastase vägedest ning meie võitlejate tohutut vastupidavust ja mehisust. Nõukogude armee pealetungi käigus Leningradi alt laialt rindelt taganema löödud saksa väed taandusid Narva jõe joonel aegsasti ettevalmistatud kaitsevööndile, mille hitlerlased neile omase hoplemisosavusega olid nimetanud kaitseliiniks „Panter". Narva suunas pealetungivad Leningradi 2. löögiarmee väed jõudsid Narva jõe joonele, forseerisid jõe 2. ja 3. veebruaril 1944. aastal mitmes kohas, luues suure platsdarmi jõe läänekaldal Kulgu jõe, Vanamõisa, Auvere jaama, Sirgala ja Mustjõe vahel.[2]

---

1. Вторая мировая война, lk. 529.

2 Очерки истории Великой Отечественной войны 1941-1945, Moskva, 1955, lk. 297.

Kuna Nõukogude-Saksa rinne asus Eesti NSV-le 1944. aasta veebruaris kõige lähemal Narva all, siis suunati Eesti Laskurkorpus sel ajal Leningradi rindele paiknemisega esialgu Kingisepa rajooni.[1] Vastase kaitse murdmine Narva kaitsepõõndil kohe ei õnnestunud ja rinne stabiliseerus siin pikemaks ajaks. Uheks pealetungi takistavaks teguriks olid Saksa armee suured sõjalised jõud Baltikumis. Leningradi blokaadist vabastamise lahinguis olid 16. ja 18. saksa armeed küll kaotanud 3 diviisi täielikult ja 17 diviisi osaliselt[2], ometi omasid sakslased nende armeede koosseisus Baltikumis 57 väekoondist, neist jalaväediviise 2, tankidiviise 26, motoriseeritud diviise 1, motoriseeritud brigaade 2. Nendes väekoondistes oli kokku 600 000 sõdurit ja ohvitseri, 1200 tanki ja riinnakukahurit ning 500 lennukit.[3] Selline suur vägede koosseis ja hästi relvastatud ning kindlustatud „Panteri" kindlustusliin andsid sakslastele lootust visale ja pikaajalisele kaitsele.

Nõukogude armee võimsad lõõgid teistel väerinnetel 1944. aasta kevadel-suvel valmistasid ette ja kergendasid edukate operatsi-

---

1 Nõukogude armee Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas, Tallinn, 1949, lk. 146.

2 Вторая мировая война, lk. 551.

3 Действия военно-морского флота в Великой отечественной войне, Moskva, 1956, lk. 317.

oonide teostamist Baltikumis.

24. jaanuarist kuni 17. aprillini viisid 4. Ukraina rinde väed Paremkalda-Ukrainas läbi operatsiooni Saksa armeegruppide „Lõuna" ja „A" vastu, mille koosseisus oli 96 diviisi. Jaanuari lõpuks purustasid 1. ja 2. Ukraina rinde väed vaenlase grupeeringu Korsun-Ševtšenkovski rajoonis, jättes piiramisrõngasse 9 saksa jalaväediviisi, tankidiviisi „Viking" ja motoriseeritud brigaadi „Valonia" ning likvideerisid need 17. veebruariks[1]. Saavutatud edu arendades lõid 1. Ukraina rinde väed 1944. aasta märtsis saksa vägesid uuesti Šepetovka ümbruses ja purustanud vastase Umani rühmituse, jõudsid 2. Ukraina rinde väed 26. märtsil 1944. aastal NSVL riigipiirile Pruti jõel. Üheaegselt 1. ja 2. Ukraina rinde vägede pealetungiga lõikid rünnakule 3. ja 4. Ukraina rinde väed, vallutasid Kiivi Rogi ja koos Musta mere laevastikuga apsillis Nikolajevi ja Odessa ning puhastasid Krimmi poolsaare vaenlase vägedest.

Saksa väejuhatusele tulid need lõögid täiesti ootamatult, sest nad ei eeldanud Nõukogude armee ulatuslike pealetungioperatsioonide võimalikkust lõunamaise tormise kevade, põhjatute, laguneva tee de tingimustes.[2]

---

1 Второя Мировая война, lk. 554.

2 „Rahva Hääl" nr. 40. 20. veebruaril 1945.

Nende operatsioonide tulemusena purustadi täielikult võimsad vaenlase jõud, mis asusid Paemkalda-Ukrainas, vabastasid selle ja jätkasid sõjategevust Rumeenia territooriumil. Nõukogude armee pealetung 1944. aasta talvel ja kevadel Leningradi, Volhovi ja Ukraina rinnete vägede poolt purustas lõplikult vaenlase kavatsuse muuta sõda pikaajaliseks kaitsesõjaks. Vaenlast ei aidanud hästi kindlustatud kaitsesüsteem Leningradi all, ei „Idawall" Dnepril.

10. juunil 1944. aastal alustasid Leningradi rinde väed pärast võimsat suurtükiväelist ettevalmistust pealetungi Karjala maakitsusel. Vaenlasi suure kaotusi kandnud väed lõõdi taganema. 20. juuniks vabastasid meie väed peaaegu kogu Karjala maakitsuse ning hõivasid Viiburi linna. Seejärel läksid pealetungile Karjala rinde väed, kes 28. juunil 1944. aastal vabastasid Petrozavodski.[1] Nõukogude armee järjekordse löögi rahvusvaheline tähtsus oli suur. Fašistliku Saksamaa poolel sõdiv Soome ei suutnud enam sõda jätkata. Läbirääkimiste tulemusena Nõukogude Liidu ja Soome valitsuste vahel kirjutati 26. augustil Moskvas alla vaherahule ja 5. septembril 1944. aastal lõpetas Soome sõjategevuse Nõukogude Liidu vastu.[2]

1 Вторая мировая война, lk. 578-581.

2 Samas, lk. 582.

1944. aasta varakevadest alates valmistusid meie väed pealetungiks Nõukogude-Saksa rinde keskosas. Selle pealetungi eesmärgiks oli saksa fašistliku keskarmeegrupi purustamine ja Valgevene NSV okupatsioonist vabastamine. Pealetungi ettevalmistus viidi läbi nii varjatult, et sakslaste luure seda ei avastanud ja meiepoolne pealetungioperatsioon tuli täiesti ootamatult. Saksa väejuhatus omistas Valgevene NSV ning Leedu NSV enda käes säilitamisele erilise tähtsuse, sest neid vabariike mööda kulgesid lühemad teed Nõukogude-Saksa rinde põhjaosast Saksamaale ja Ida-Preisimaale. Vaenlase poolel kaitses seda rindeosa üle miljoni sõduri ja ohvitseri; Valgevene rindelõigu nimetasid sakslased Saksamaa väravaks, kindlustasid seda hoolikalt ja panid talle nimeks „Vaterland".

Nõukogude vägede pealetung Valgevenes algas 23. juunil 1944. aastal laial rindel Daugavast (Zapadnaja Dvinaast) Pripjatini. Sellest hiiglaslikust pealetungist võtsid osa 1. Balti, 1., 2. ja 3. Valgevene rinde väed, kes purustasid vaenlase kaitse 500. kilomeetri laiusel rindel. Vaenlase visale vastupanule vaatamata liikusid Nõukogude armee väeüksused pealetungi esimese kuue päeva jooksul edasi 120-150 kilomeetrit ning piirasid Vitebski ja Bobruiski rajoonides sisse kuni 10 fašistlikku diviisi[1].

1 Вторая мировая война, lk. 588.

1. ja 3. Valgevene rinde väed, haarates vastase väerühmitust tiibadelt, vabastasid 3. juulil 1944. aastal Minski ja piirasid koostöös 2. Valgevene rinde vägedega sisse vastase keskarmeegrupi peajõud. Minski, Bobruiski ja Vitebski rajoonis piirati sisse ja likvideeriti 30 vaenlase diviisi.[1] Juuli teisel poolel meie pealetungivad väeüksused vabastasid Grodno, Belostoki, Bresti, Šauliai ja palju teisi linnu ja asulaid.

1944. aasta juuli lõpuks paiknesid Nõukogude armee väed Riia lähistel, mõnekümne kilomeetri kaugusel Riia lahest, ähvardades fašistlikku Põhja armeegruppi täielikus sissepiiramisega. Vastase kasutada jäi vaid kitsas koridor, mis ühendas Põhja-Baltikumis asuvaid saksa vägesid Ida-Preisimaaga.

60 000 hitlerlikku sõdurit ja ohvitseri eesotsas 19 kindraliga, kes Valgevenes langesid vangi, viidi läbi Moskva tänavate. Hitlerlikud sõjavaelased nägid Nõukogudemaa pealinna mitte võitjatena, nagu nad unistasid, vaid sõjavangidena.

1944. aasta juuli lõpuks olid Nõukogude armee väed liikunud läände ligi 500 kilomeetrit, vabastanud täielikult Valgevene NSV, osa Leedu NSV-st ning Poolast — jõudnud välja Saksamaa piirile. Samal ajal hoidis vaenlane enda käes tundmatu osa Eesti NSV-d, osa Läti NSV ja Leedu NSV territooriumist, sidudes siin hulga Nõukogude armee vägesid ja ähvardades tiibtõkkidega Bal-

rühmitust, mis valmistus sissetungiks Ida-Preisimaale.

Hiilgavalt läbi viidud Valgevene operatsioon ületas tunduvalt kõik eelnevad Nõukogude armee vägede 1944. aasta jooksul läbi viidud operatsioonid. Ägedad võitlused käisid selle operatsiooni käigus tuhande kilomeetrilisel rindel. Rinde sügavus ulatus 500-600. kilomeetrini. Nõukogude vägede peaaletungi tulemused asetasid saksa väejuhatuse väga raskete strateegiliste probleemide ette. Selleks, et pidurdada Nõukogude armee üha jätkuvat peaaletungi Valgevenes ja luua uut kaitseliini, olid sakslased sunnitud siia ümber paigutama arvukaid jõude Nõukogude-Saksa rinde teistest lõikudest, samuti Saksamaalt, Poolast, Ungarist, Norrast ja teistest fašistide poolt okupeeritud Euroopa riikidest. Nõukogude-Saksa rinde teistest rindelõikudest paisati fašistlike vägesid 19 diviisi ja 8 brigaadi, Euroopast aga 14 diviisi ja 5 brigaadi [1].

Sellega aga fašistlik väejuhatus tunduvalt nõrgestas oma sõjalist potentsiaali Baltikumis ning Lääne-Ukrainas ja lõi soodsa olukorra Nõukogude armeele uute löökide andmiseks. Järgneva löögiga 1944. aasta juulis-augustis purustasid 1. Ukraina rinne sakslaste armeegrupi „Põhja-Ukraina" peajõud ja vabastas augusti lõpuks kogu Lääne-Ukraina, jõudes välja Visla jõe joonele.

---

1 Второая мировая война, lk. 594.

samal ajal alustas 2. ja 3. Ukraina rinne peale-tungi Saksa-Rumeenia armeegrupile „Lõuna-Ukraina" ja edukate operatsioonide tulemusena piirasid sisse ja likvideerisid 22 diviisi Kišinjovi juures[1], kuna peajõud jätkasid rünnakut Rumeenia territooriumil.

Lisaks Nõukogude armee lõõgidele lõunas vastase reserve endale tõmbav Valgevene rinde vägede pealetung võimaldas 6. juunil 1944. aastal Normandias maandunud inglise-ameerika vägedel edukalt sooritada strateegiliselt tähtsa Normandia platsdaarmi laiendamist ja jätkata pealetungi Prantsusmaal. Fašistlikud Saksamaal tuli sõjategevust jätkata kahel rindel: läänes ja idas, milline tegur kahtlemata kergendas ning andis uusi sõjalise eeliseid Nõukogude Liidule.

Sõjaline olukord oli seega kujunenud soodsaks Nõukogude armee vägedele Baltikumi vabastamiseks. 1. Balti rinne, tegutsedes Valgevene pealetungivate vägede paremal tiival, oli välja jõudnud Drissa jõe, Daugapilsi (Dvinski) ja Panevežeski joonele, ähvardades lõunast sisse piirata sakslaste „Põhja" armeegruppi ja teda täielikult ära lõigata Ida-Preisimaast. 1. Balti rinde väed alustasid juuli keskel 1944. aastal uut pealetungi Pihva järvelt Riia lahe suunas, 27. juulil vallutasid sakslaste

---

1 NSV Liidu ajalugu, lk. 533.

tähtsa raudteesõlme Šauliai ja lõikasid läbi olulise ühendustee Riia-Šauliai. Jätkates pealetungi, Nõukogude armee väeüksused jõudsid välja 1. augustiks Riia lahe ~~lahe~~ rannikule Tukumsi rajoonis, lõigates seega läbi ühendusteed Eestis asuvate saksa vägede ja Ida-Preisimaa vahel.[1] Sakslaste armeegrupp „Põhi" oli seega katastroofilises olukorras: äralõigatuna Ida-Preisimaast asusid nad faktiliselt Baltikumis kotis. Saksa väejuhatus püüdis iga hinna eest taastada ja säilitada positsioone Riia lahe rannikul, et omada kitsast maariba piki rannikut, mis ühendaks Eestis asuvaid saksa sõjajõude Ida-Preisimaa kaudu emamaaga. Selleks otstarbeks paisati sakslaste poolt Tukumsi rajooni 6 jalaväe diviisi, 6 tankidiviisi ja 2 tankiväe brigaadi.[2] Peale ägedaid ja viisa ilmet omavaid lahinguid õnnestuski sakslastel säilitada kitsast ühendusteed Riia lahe kaldal. Šauliai uuesti enda kätte haaramiseks sakslastel aga jõudu ei jätkunud, sest samaaegselt 1. Balti rinde vägedega olid alustanud pealetungi 2. Balti rinde väed ning vallutanud sakslaste tähtsad tugipunktid Daugavpilsi ja Rezekne. 3. Balti rinde väed vabastasid aga Pihkva ja Ostrovi ning 25. augustil 1944. aastal Tartu, jõudes välja fašistliku armee poolt tugevasti kindlustatud

1 Вторая мировая война, lk. 616.

2 Кононюкин, lk. 28.

Emajõe joonele. Eelpoolmärgitud rindelõigu suunati ka Eesti Laskurkorpus, et edaspidiste rindelahingute käigus aktiivselt osa võtta Eesti NSV vabastamisest.

Niisiis, 1944. aasta septembriks oli peaaegu kogu Nõukogude Liidu territoorium saksa fašistlikest okupantidest puhas. Nõukogude armee, puurstanud 1944. aasta suvises kampaanias fašistliku armee Lõuna- ja Kesksarmeegrupid, jõudis välja Ida-Preisimaa piirile, Karpaatidesse ja Doonau madalikule. Inglise-ameerika väed jätkasid pealetungi Põhja-Itaalias ja Normandias, kus nad 11. septembril 1944. aastal jõudsid välja Saksamaa piirile Trieri rajoonis[1]. Liitlaste laevastikud blokeerisid fašistlikku Saksamaad merelt. Strateegiliselt tähtsate toorainete hankimine Saksamaa jaoks muutus päev-päevalt katastroofilisemaks. Just sellepärast püüdis saksa väejuhatus, hoolimata armeegrupi „Põhi" äärmiselt ebasoodsast operatiiv-strateegilisest olukorrast, jätkata Baltikumi okupatsiooni, sest ainult sel juhul oli hitlerlastel võimalik säilitada enda käes Balti mereteid, milliste kaudu nad said tooraineid Rootsist, Soomest ja Baltimaadest. Nii näiteks andsid ainuüksi Eesti põlevkivi

1 К. Типпельскирх, История второй мировой войны, Москва, 1956, lk. 582.

utmistshased okupantidele 0,5 miljonit tonni kütust aastas[1]. Kõigi Baltimaade põllumajandussaadused olid samuti fašistlike okupantide teenistuses ja õhvardasid nüüd kaduma minna. Saksamaa Põhja armeegrupp Baltikumis oli õhvardavas jõuks, millise olemasoluga Saksamaale sissetungiks vaid mõistetud Nõukogude armee väeüksused pidid arvestama.

Nõukogude armee 1944. aasta suvise peale-tungi tulemusena oli Nõukogude-Saksa rinne Baltimaades liikunud joonele, mis algas Soome lahe lõunakaldalt läänepool Narvat ja läks edasi lõunasse Peipsi järve läänekallast mööda, siis piki Suurt Emajõge, põhjapool Tartut, Võrtsjärve läänekallast, Väikest Emajõge mööda ning asus läänepool Gulbenet, Madonat, Krustpilsi, Jelgavat, Šauliaid.*

Nõukogude armee omas sellise rindejoone olemasolu tõttu soodsaid võimalusi sakslaste Põhja armeegrupi äralõikamiseks ja sissepiiramiseks. Selle ülesande täitmine pandi Nõukogude kõrgema ülemjuhatuse poolt Leningradi 2. ja 3. rinde ning 1. Balti rinde vägedele[2].

---

1 Сборник материалов по истории Советского военного искусства в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг., Москва, 1956, lk. 347.

* vaata: lisa 1.

2 В. Яковлев, Б. Вайнер, Краснознамённый Балтийский флот в Великой Отечественной войне, Москва, 1957, lk. 280.

Kavandatud operatsiooni eesmärgiks oli Nõukogude armee vägede Balti mere kaldale jõudmine Riia juures, sakslaste Põhja armeegrupi fašistliku armee peajõududest äralõikamine, ta killustamine ning osade kaupa purustamine. Seega pidi meie vägede pealõõk sooritatama vastase 18. ja 16. armee peajõududele 1., 2. ja 3. Balti rinde vägedega, kes pidid kontsentriliselt peale tungima Riia suunas. Vastase operatiivgrupi „Narva" purustamine* ja Eesti NSV okupatsioonist vabastamine tehti ülesandeks Leningradi rinde vägedele, kellele oli operatiivselt allutatud Baltimere sõjalaevastik[1].

Relvastatud jõudude peakorteri plaani kohaselt pidid 1. Balti rinde väed purustama vaenlase lõunapool Daugavat asuva väerühmituse ja jõudes jõe suudme rajooni, lukustama vastase väed Baltikumis kindlasse rõngasse, lubamata neil taanduda maad mööda Ida-Preisimaale. 2. ja 3. Balti rinde väed pidid purustama vastase Riia väerühmituse, mis asus põhjapool Daugavat ja vabastama Läti NSV pealinna Riia. Balti rinde paremal tiival tegutsev Leningradi rinne pidi likvideerima vastase „Narva" väegrupeeringu ja vabastama Eesti NSV.

---

* Narva maakitsusel paiknevad väed olid hitlerliku väejuhatuse poolt 23. veebruaril 1944. aastal saanud nimetuse operatiivgrupp „Narva".

1 Сборник материалов..., lk. 351.

Baltimere sõjalaevastik sai ülesandeks katta pealetungivate Leningradi rinde väegede mereäärseid tiibu, takistama vastase võimalike meredessantide maabumise ja tegutsedes merekommunikatsioonidel, takistama vastase väegede evakuatsiooni meredeid mööda Eesti NSV-st ja Soomest[1]. Leningradi rinde väed, lõõgiga Tartust Rakvere suunas, kavatses jõuda vastase operatiivgrupi „Nawa" tagalasse ja see sisse piirata, jätkates sellisel kujul edu arendamist Tallinna suunas ja Eesti NSV pealinn vabastada. Viimasest operatsioonist tuli osa võtta ka Eesti Laskurkorpuse väeüksustel. 3. Balti rinne, tungides Väikeselt Emajõelt peale Valmiera, Cēsise suunas, sai ülesandeks ühe laskurkorpusega rünnata vaenlast piki Võrtsjärve läänekallast Viljandi suunas[2]. Leningradi ja 3. Balti rinde väed pidid pealetungi käigus kohtuma Pärnu-Viljandi joonel. Niisiis, Baltikumi vabastamisel viidi Nõukogude armee väegede poolt läbi 1944. aasta sügisel neli suurt pealetungioperatsiooni: Riia pealetungioperatsioon (14. septembrist 21. oktoobrini), Tallinna pealetungioperatsioon (17. septembrist 26. septembrini) Memeli pealetungioperatsioon 15. oktoobrist 25. oktoobrini ja Eesti saarestiku

1 Действия Военно-морского флота в Великой Отечественной войне, Moskva, 1956, lk. 319.

2 Сборник материалов..., lk 351.

operatsioon (29 septembrist 24. novembrini). Kolme Balti rinde ja Leningradi rinde pealetung algas 14. septembril 1944. aastal.[1]

Vaenlane osutas visa vastupanu, korduvalt ule minnes vasturünnakutele. Meie vägedel tuli murda tugevat, aegsasti ettevalmistatud kaitset. Soine, metsane maastik, kus paljud jõed, järved, sood ja metsad takistasid tanki- ja mehaniseeritud väekoondiste tegevust, soodustas kaitsjate lahingutegevust. Seepärast arenes pealetung esimestel päevadel aeglaselt. Kuid hiljem, kasvatades lõõgihoogu, murdsid Nõukogude armee väeüksused vastase kaitse ja tekitasid talle tõsiseid kaotusi. 27. septembril 1944. aastal 2. ja 3. Balti rinde väed jõudsid Valmiera, Cesise rajooni, samal ajal kui 1. Balti rinde väed, läänud tagasi Jelgava rajoonis vastase tankirühmituse vihased vasturünnakud, jõudsid 25. kilomeetri kaugusele Riiast. Et kürendada operatiiv-strateegilise ülesande täitmist s. t. ära lõigata vaenlase Põhja armeegrupp sakslaste peajõududest, grupeeriti oktoobri esimestel päevadel 1. Balti rinde väed ümber, koondades peajõud Šauliai rajooni, lõõgi sooritamise kavatsusega Memeli suunas.[2] 1 Balti rinde väed

1. Ф. Воробьев и В Кравцов, Победа Советских Вооружённых сил в Великой Отечественной войне 1941 - 1945, Moskva, 1953, lk. 318.

2. Вторая мировая война, lk. 622.

liikusid selles rindelõigus pealetungi esimese kolme päeva jooksul edasi üle 90. kilomeetri, laiendades samal ajal läbimurret 260. kilomeetrini. 10. oktoobril jõudsid 1. Balti rinde väed välja Balti mere rannikule Palanga rajoonis. Vastase Põhja armeegrupi juhatus püüdis iga hinna eest säilitada piki Riia lahe idakallast lõuna suunas viivat koridori, märkas 1. Balti rinde uut manöövrit liiga hilja. Nõukogude armee väeüksuste väljajõudmine Balti mere rannikule paiskas täielikult segamini sakslaste plaanid. Saksa väejuhatus oli otsustanud, sidudes meie vägesid kestvate lahingutega, viia Põhja armeegrupi põhijõud Kuramaa poolsaarele. Aga juba 12. oktoobril 1944. aastal saksa Põhja armeegrupi juhatus oli sunnitud deklareerima, et kui olemasolevatele vägedele ei anta täienduseks uusi jõude, ei ole need võimelised andma kavatsetud vastulööki ei Eesti NSV-s tegutseva 3. tankiarmee ahistamiseks, aga ka pealetungiks Memeli all. Meie vägede omakorda ründav Memeli rajoonis, kus sakslane planeeris vastulööki, sundis sakslasi maha võtma osa vägesid Riia kaitseoperatsioonidelt. Selle sammuga nõrgestas aga vastane tundtuvalt Riia kaitset ja 2. ning 3. Balti rinde väed vabastasid 15. oktoobril 1944. aastal Läti NSV pealinna Riia. „Kuramaa katlasse" jäid hitlerlikku Põhja armeegrupi peajõud,

arvult üle 30 diviisi[1]. „Kuramaa kotti" jäänud väeüksused ühendati ühtseks armeegrupiks, mis hitlerliku väejuhatuse poolt antuna kandis Kuramaa armeegrupi ehk „Kurlandi" nime.

Looduslikud tingimused Kuramaal olid sakslastele soodsad pikaajalise kaitse organiseerimiseks. Maastik on Kuramaal soine, arvukate kingastega, rikkalikult on jõgesid ja järvi. Poolsaare kesk. osas asetseb kõrgustik, absoluutse kõrgusega kuni 140 meetrit üle merepinna, mis valitseb kogu ümbruskonna üle. Selline maastikuprofiil pakkus suurepäraseid kaitsevõimalusi ja oli tõsiseks takistuseks rindavale poolele. Sakslased kasutasid oskuslikult ära need looduslikud eelised ja lõid Kuramaal tugeva ja kindla kaitseliini[2]. Septembri- ja oktoobrikuu jooksul kindlustasid fašistid Kuramaal palavikuliselt, kuues selle aja jooksul sügavalt ešeloniseeritud kaitse, mis algas Riia lahe rannikult ja piki rinnet kuni Liepajani (Liibavini) oli kindlustatud mitme kaitseliiniga, millised omasid jalaväe- ja tankivastaseid kindlustusi, arvukaid miinivälju ja traattõkkeid, pidevat tihedat kaevikutevõrku. Ühe kilomeetrilisele rindelõigule tuli keskmiselt 0,5 kilomeetrit tranšeeliini.

1 В. Яковлев, И. Барбашин, Важнейшие даты героической истории Вооружённых Сил СССР, Москва, 1958, lk. 168.

2. Кононыхин, lk. 46.

Põõrdudes Kuramaal viibivate saksa sõdurite poole teatas saksa väejuhatus: „Meie ehitame positsioone, kaevikuid, tulepunkte ja dzotte, et omada võimalust end kaitsta; meie kindlustame iga küla, meie kaevame kaevikuid igal vabal minutil, sest aeg ei oota"[1]. Saksa väejuhatus laotas sellise tugeva kaitseliini olemasoluga vajaduse korral säilitada võimalust planipäraselt evakueeruda meid kaudu, kui viimane samm osutub vajalikuks. Sest 30 saksa diviisi, kes oli pigistatud pihtide vahele Kuramaal, olid kaotanud kõik liikluskeed maad mööda ja said Saksamaaga ühendust pidada kahe peamise sadama, Liepaja ja Venspilsi (Ventspils) kaudu. Liepaja sadam omas 48 kai ja võis vastu võtta 8. meetri sügavusel istuvaid laevu. Sadam asus Venda jõe suudmes ja omas seetõttu mitte meretuulte eest kaitstud avarat sisesadamat. Ta võis ööpäevas vastu võtta kuni 100 laeva. Mõlemad sadamad, Liepaja ja Venspils, olid hästi kindlustatud ja ehitatud selliselt, et Kuramaa grupeeringu jaguneminel kaheks eraldatud osaks, võisid iseseisvalt end kaitsta. Mõlematel sadamatel oli veel see eelis, et nad olid aasta läbi jäävabad[2]. Meriteede olemasolu andis saksa sissepiiratud väegrupile võimaluse muuta Kuramaad tõeliseks kindluseks ja andis neile

1 „Noorte Hääl" nr. 86, 15. aprillil 1945.
2 „Rahva Hääl" nr. 4, 6 jaanuar 1945.

kootusi hoida seda plaatsdarmi enda käes pikemat aega.

Nõukogude armee sõjalised võidud teistes rindelõikudes halvendasid aga pidevalt Kuramaa grupi sõjalis-strateegilist olukorda. 1. Balti rinde väed, vabastanud kogu Memeli oblasti, tungisid 23. oktoobril 1944. aastal sisse Ida-Preisimaale. Hoogsalt jätkasid peaaletungi Leningradi rinde ja 3. Balti rinde väed, kes olid läbi viinud Eesti NSV vabastamise. Eesti NSV vabastamislahingutest võttis õlgaõla kõrval teiste väeosadega Eesti Laskurkorpus. Eesti väeosade võitlejad võitlesid eriliselt raevu ja mehisusega, sest iga kilomeeter saarlaste käest vabastatud pinda oli eesti sõjameestele lähedane ja kallis. Oleks aga eksitav arvata, et Eesti Laskurkorpus etendas Eesti NSV vabastamisel otsustavat osa, kuna kaks korpuse laskurdiviisi moodustasid vähem kui 1/10 Eesti NSV territooriumil lahingutest osavõtnud väegede arvust.[1]

Eesti Laskurkorpus alustas oma lahingutegevust Eesti pinnal 17. septembril 1944. aastal. Forsseerinud Emajõe Kastre-Saage rajoonis, tungisid vaprad võitlejad, hoolimata fašistide raevukast vastupanust kiiresti edasi ja juba esimese lahingupäeva lõpuks lõikasid läbi vastase tähtsa ühendustee Jõgeva-Mustvee kivitee. Järgnevatel päevadel püüti ühineda Narva poolt tulevate väegedega ja

1 B. Tamm, Eesti rahva võitlusteest suures Isamaasõjas, Tallinn, 1959, lk. 114.

välkkiirelt tegutsedes rünnati arvukaid vaenlase jõude Avinurme rajoonis, hulljulge rünnakuga vabastati Tudulinn — ja ühineti Narva poolt tulevate Nõukogude armee väeriksustega. Vastase vastupanu selgroog oli nende tugeva operatiivgrupi „Narva" purustamisega murtud ja suhteliselt kerge vaevaga vabastati 22. septembril 1944. aastal Eesti NSV pealinn Tallinn ja 26. septembriks kogu Eesti NSV mandriosa. 27. septembrist alates käis võrtlus Eesti NSV saarestiku vabastamiseks kus Eesti Laskurkorpusel tuli etendada dessantvägede peajõudu[1]. Eesti Korpuse väeosadel tuli forsseerida väinad Muhu ja Eesti mandri vahel (Suur väin) king 3. kilomeetrine väin Muhu ja Saaremaa vahel (Väike väin). Eesti Laskurkorpusel puudusid kogemused suurte mere-dessantoperatsioonide sooritamiseks, kuid Baltimere laevastiku meremeeste abiga omandati kiiresti vastavad kogemused. 28. septembril asuti Suure väina forsseerimisele. Vaenlane võttis nõukogude dessantkaatreid vastu marulise tulega, see aga ei heidutanud meie karastatud võitlejaid. Maabunud kaldal, purustasid eesti sõjamehed otsustavas tapluses vaenlase vastupanevad väeosad, tungisid Muhu saare sisemusse ja jõudsid peagi Saaremaale viiva tammini

1 J. Kurtšavov, Nõukogude Eesti vabastamine, Tallinn, 1960, lk. 76.

Lahingutes Muhu eest pälvisid eesti sõjamehed Albert Repson, Nikolai Matjašin ja Eduard Tähe ülemäidatud vapruse eest valitsuse kõrgema autasu, neile omistati Nõukogude Liidu kangelase kõrge nimetus[1]. Hoogsa löögiga forsseeriti Eesti Laskurkorpuse väekoondiste poolt 5. oktoobril ka Väike väin ja peadselt Saaremaa tewikuna. Sakslaste valdusse jäi ainult kitsas Sõrve poolsaar Saaremaa lõunaosas. Kitsa lindina tungides Irbeni väina, on viimane nagu sillaks üle väina Kuramaa poolsaarele. Sõrve poolsaare enda käes hoidmine oleks andnud Kuramaa väegrupeeringule võimaluse vabalt sisse pääseda Riia lahte ja sellega tunduvalt kindlustanud Kuramaa armeegrupi koodetiiba[2]. On arusaadav sakslaste püüd seda kitsast maariba võimalikult kaua enda valduses säilitada. Kitsas kolmekilomeetri pikkune rinne Sõrves ei andnud võimalusi meie paletungivatel väeüksustel, milliste hulka kuulus ka Eesti Laskurkorpus, kasutusele võtta tiibmanöövreid, paletungi tuli teostada frontaalrünnakuga hästi kindlustatud kaitseliinidele. Ägedad lahingud kestsid Sõrves üle kuu. Alles 24. novembril 1944. aastal, peale veriseid lahinguid õnnestus vastased paisata merre. 10 kuud kestnud Eesti NSV vabastamislahingud olid lõppenud. Sõrve poolsaare vabastamisega

1 vt. J. Kuntšavov, Eesti Kaardiväägi, Tallinn, 1946, lk. 30–35.

2 Кононыкин, lk. 50.

oli fašistlikku Kuramaa armeegrupi sõjaline olukord tunduvalt halvenenud. Baltimere laevastikul avanes nüüd võimalus Irbeni väina kaudu liigneda Liepaja ja Venspilsi sadamatele — sakslaste peamistele Kuramaa vaenustusbaasidele — ja tekitada vastasele tundlikud kaotusi, kahvatades saksa transportlaevade liikumisvabadust Balti meres.

Kuigi 1944. aasta novembris ja detsembris ei õnnestunud Nõukogude armee vägedel Kuramaal saavutada operatiivset edu ja tuli kohati pidada kaitselahinguid ülekaaluvate vastase jõududega ei õnnestunud sakslastel maadutada koridori maismaad mööda ning ühineda vägedega Ida-Preisimaal.[1]

Saksa Kuramaa väerühmituse plaan — murda läbi meie rinne ja tungida Nõukogude armee Preisimaal tegutsevate vägede seljataha — oli ka seekord läppenud edutult.

---

1 Кононыкин, lk. 51.

II PEATÜKK

Eesti rahvuslike väeosade osavõtt Saksa vägede likvideerimisest Kuramaa platsdarmil 1945. aastal.

1. Sõjaline olukord rindel, eriti Baltikumis 1945. aasta algul, Eesti rahvuslike väeosade ettevalmistused Kuramaa lahinguteks.

1945. aasta alguseks oli Nõukogude Liidu territoorium, peale Kuramaa poolsaare, puhas fašistlikest okupantidest. Fašistlikust blokist olid välja langenud ta endised liitlased: Soome, Rumeenia, Bulgaaria, Ungari[1]. Nõukogude väed olid vabastanud tunduva osa Poolast ja Jugoslaaviast, osa Tšehhoslovakkiast ja Norrast. Nõukogude armee omas seega fašistlikule Saksamaale otsustavate löökide andmiseks soodsaid võimalusi. 1. ja 2. Balti rinde väed blokeerisid edukalt Kuramaa armeegruppi, Budaperti rajoonis oli piiramisrõngas sakslaste 160-tuhandeline garnison. NSV Liidu liitlaste

1 Всемирная история войны, lk. 633.

pealetung Kesk-Itaalias, Prantsusmaal ja Belgias jätkus. Kesi sõja esimestel aastatel USA ja Suur-Britannia valitsused igati viivitasid teise rinde avamisega, siis 1945. aasta algul tahtsid nad võimalikult rohkem Kesk-Euroopa maid haarata enda kontrolli alla. Nii teatas Inglise peaminister Churchill avameelselt: „Ma väga tahaksin, et meie jõuaksime enne venelasi mõningatesse Kesk-Euroopa rajoonidesse".[1] Võimalused selleks olid NSV Liidu liitlasvägedel olemas. 1. jaanuaril 1945. aastal omas Saksamaa armeed, mis koosnes 313 diviisist ja 32 brigaadist. Nendest vägedest asus Nõukogude-Saksa rindel 185 diviisi ja 21 brigaadi, liitlasrindel aga ainult 108 diviisi ja 7 brigaadi. Ülejäänud 20 diviisi ja 4 brigaadi asusid kaitseteenistuses fašistliku Saksamaa poolt okupeeritud maades[2]. Järelikult inglise-ameerika vägede vastu tegutses ainult 33% fašistlikest sõjajõududest. Sõja raskuspunkt asus seega endiselt Nõukogude-Saksa väerindel. Ometi tänapäeva kodanlikud ajaloolased, eriti endised fašistlikud kindralid, püüavad võltsida teise maailmasõja ajalugu. Nad väidavad, et Saksamaa ebaedu põhjuseks 1945. aasta algul oli Saksa väejuhatus, kes ei osutanud küllaldast

1 Винтон Черчилль, lk. 670.

2 Samas, lk. 671.

tähelepanu idarindele. Nii kirjutab Kurt Tippelskirch oma raamatus „Teise maailmasõja ajalugu" järgmist: „Niikaua kui kõrgem ülemjuhatus püüdis saavutada Läänes oma olemuselt vältlesaamatuid eesmärke*, idarindel, millise vastu ta (s.o. saksa väejuhatus - KP) sel ajal peaaegu mingisugust huvi ei tundnud, alustasid venelased uut suurt pealetungi Balti merest kuni Karpaatideni."[1] Tippelskirch jätkab: „Pealetungi teostamiseks Läänes oli koondatud kõik jõud, mis olid saksa väejuhatuse käsutuses, peale minimaalse, et hoida Idarinnet."[2] Selle teesi valelikkus on aga ilmne, jälgides saksa väegede paiknemist 1. jaanuaril 1945. aastal - 185 diviisi idas ja ainult 185 diviisi läänes.

1945. aasta jaanuaris-veebruaris Nõukogude armee alustas ajaloos ennenähtamatu ulatusega

---

* siinkohal mõtleb Tippelskirch sakslaste poolt 1944. aasta detsembris ettevõetud ründeoperatsiooni Ardennides (Prantsusmaal). Pealetung omas puht demonstratiivset iseloomu, eesmärgiga näidata USA ja Inglismaa valitsustele Saksamaa sõjalist võimsust ning pidi neid sundima sõlmima Saksamaaga separaatrahu. Nõukogude armee ennetähtaegne pealetung Poolas 1945. aasta jaanuaris ajas selle plaani nurja.

1 К. Типпельскирх, История второй мировой войны, Москва, 1956, lk. 505.

2 Samas.

rünnakuid Karpaatidest Balti mereni. Ent vastupidi Tippelskirchi väitele, tuli Nõukogude armee pealetungivatel väeosadel muuda strateegiliselt hästi kindlustatud nn. Ida-Preisi valli, mis koosnes 6-7 kindlustusvööndist, ulatus 600. kilomeetri sügavusele ja oli kogu ulatuses hästi välja ehitatud kindlustustega tõsiseks tõkkeks. Hitlerliku väejuhatuse arvates pidi selle kindlustusliini muudmisel Nõukogude armee lõplikult välja kuunatama. Kuid vastupidi kõigi sõjaspetsialistide arvamustele, neli aastat kestnud sõda ei olnud nõrgendanud Nõukogude Liidu sõjalist võimsust. Tänu nõukogude rahva väsimatule tööle, keda oskuslikult juhtis Kommunistlik Partei, tugevnes Nõukogude Liit ja tema relvastatud jõud. Nõukogude rahvas andis tegevarmeele kõik vajaliku lõpliku võidu saavutamiseks vaenlase üle.

1944. aasta jooksul oli tunduvalt kasvanud sõjatehnika toodang NSV Liidus. Nü näiteks 1944. aastal toodeti meie maal lennukeid 13%, tanke ja iseliikuvaid suurtükke 20% rohkem kui 1943. aastal[1]. Tõusnud oli ohvitseride lahingumeisterlikkus, täienenud olid pikaajalises sõjas omandatud kogemused, kindel oli veendumus peatselt saabuvasse võitu.

Visa ilmega lahinguter purustati sakslaste kurikuulus Preisi vall ja lühikese aja

1 Вторая мировая война, lk. 673.

jooksul vallutati Varssavi, Keltse, Gleivitz, tungiti Sileesia tööstusrajooni ja jõuti välja Balti mere rannikule Danzigi rajoonis, liikudes edasi Ida-Preisimaa piiridelt kuni Oderini 270 kilomeetrit, Varssavi lähistelt Oderini 570 kilomeetrit, Sandomiri platsdarmilt Saksa Sileesiasse 480 kilomeetrit [1]. Juba märtsi kuuks jõudsid Nõukogude armee väed välja Oderile, kinnitasid platsdarmid jõe vasakul kaldal ja lõid eeltingimused otsustavaks Berliini operatsiooniks.

Mööda kaugemale tungisid meie väed Saksamaa sügavusse, seda kindlamini isoleeriti Kuramaa armeegrupi sõjalised jõud, kelledel päev-päevalt vähenes lootus muda läbi peajõududega ühinemiseks. Jaanuari lõpuks, mil 3. Valgevene rinde väed jõudsid 3. kilomeetri kaugusele Kaliningradist (Königsbergist), kadus võimalus piiramisrõngast välja pääseda jäädavalt. Liikuma meretee Liepajast Kaliningradini (225 kilomeetrit) olid sakslased kaotanud. Mereühendust Liepajast Danzingini ei võinud sakslased kasutada, sest Danzing (kaugus Liepajast 280 kilomeetrit) asus meie vägede piiramisrõngas. Järgmise Saksamaa sadamani, Stettinini oli 589 kilomeetrit ja seda sadamat ei saadud Kuramaa abistamiseks samuti kasutada, sest Nõukogude armee lähenes ka sellele sadamalinnale. Jäi järele ainuke võimalik

1 Конюшкин, lk. 52.

meretee, Liepaja - Lyybek (750 kilomeetrit)[1]. Selliste vahemaade aga laevad ühe ööga ei suutnud läbida ja päeval kursseerida avameretee lennuväe pideva tule all oli vägagi ohtlik, kui mitte võimatu. Praktiliselt sellistes tingimustes jäi Kuramaa väeriihmitus ilma igasugusest efektiivsest abist väljastpoolt oma piiramisrõnga piire. Tõsi, saksa väejuhatus püüdis igati abistada Kuramaa armeegruppi, ent abi osutus tühiseks. Oli ju Saksamaa kaotanud tähtsad majanduslikud rajoonid, mis olid andnud toitained ja sõjamoona armeele. Peale transportlaevad, mis võtsid kursi Liepaja või Venspilsi sadamatesse, hukkusid enamuses laevarivi ja lennuväe löökide tulemusena. Teadlikumad saksa sõdurid Kuramaal hakkasid aru saama olukorra lootusetusest ja üle tulema Nõukogude poolele. Saksa jefreitor Schumnel jutustas meie vägede esindajale: „Kõik meie teame, et Saksamaa on sõja kaotanud. Kuramaalt väljapääsu meil pole. See sai eriti selgeks siis, kui nõukogude väed blokeerisid Danzingi ja Königsbergi, mudrid läbi Stettinini"[2]. Teine ülejooksik, Blücher, väljendas sama mõtet: „Selle aasta algul Stettinis laaditi meid laevadele ja toodi Liepajasse. Teel olles torpedeerisid meid nõukogude allveelaevad. Torpeedo löhkemise tulemusena hukkus üle 700 inimese. Ülejäänud

1 „Rahva Hääl" nr. 36. 8. veebruaril 1945.
2 „Punaväelane" nr. 32. 9. märtsil 1945.

päästeti. Mina ja kaks minu kaaslast räägisime kokku, et esimesel võimalusel tuleme ülle rindejoone, sest muidu elavana meie Kuramaalt ei lahku"[1].

Samal ajal saksa ohvitsere, püüdes rahustada saksa sõdurite ärevaid meeli, jätkasid Goebbelsi valede propageerimist, et Saksamaa omab mingit uut „salajast relva", mis võetakse tarvitusele veebruaris 1945. aastal ja see toob Saksamaale võidu. Veebruaris muidugi mingit uut relva ei ilmunud. Endiselt istusid sakslased Kuramaa „kotis" ja jätkasid raevukat vastupanu ainult hirmust. Hitlerlikud sõdurid kartsid meie rahva õiglast kättemaksu nende veretööde eest, mis sakslaste poolt oli toime pandud nelja sõja aasta jooksul okupeeritud Nõukogude Liidu osades.

Sisemisele laostumisele vaatamata, Kuramaal blokeeritud saksa fašistlikud väed, tegemata katset tungida Ida-Preisimaale, olid meie Berliini suunas peaetungivatele vägedele tõsiseks ähvardavaks jõuks, kes omasid tiivalöögi sooritamise võimalust, tõmmates pealöögi peasuunast eemale osa Nõukogude armee ja Baltimere laevastiku jõude.

Hitlerlikus peakorteris peeti Kuramaad sõjaliselt ja diplomaatiliselt väga tähtsaks platsdarmiks. Nii kirjutas Kuramaal viibivate saksa vägede juhataja ühes oma käskkirjas: „Sõja praegusel etapil käib võitlus Saksamaa kui kindluse

1 „Punaväelane" nr. 32. 9. märtsil 1945.

pärast. Vanad sõjakogemused räägivad, et igal kindlusel on oma eelfordid. Nad kujutavad endast kaintemurdjat, mis nõrgestab ja killustab vaenlase vägede hoogu, enne kui need kindluse vallideni jõuavad. Kuramaa on Saksamaa „idafordiks"[1]. Fašistid tegid kõik, et hoida enda käes seda maaala. Kõigilt sõdimitelt Kuramaal võeti allkiri, et nad kaitsevad oma rindelõiku viimse hingetõmbeni. Jaokomandöridele anti õigus kohapeal maha lasta igaühte, kes peaks positsioonilt taanduma[2]. Isegi Saksamaa kõpliku purustamise eelõhtul, 18. aprillil, kutsus Hitler enda juurde Kuramaa vägede juhataja ja andis talle kategoorilise käsu kaitsta platsdarmi viimase meheni.

1. veebruaril 1945. aastal oli selles armee grupis 31 diviisi ja kaitsta 200. kilomeetri pikkune kaitseala, milliselt sakslased võtsid ette aktiivseid operatsioone. Fašistlik sõjalaevastik toetas oma maavägesid merelt, jätkates Soome lahe ja Eesti saarestiku väinade miinerimist, saksa sõjalaevad tulistasid kohati Eestis ja Lätis rannakaitsel asuvaid Nõukogude armee väeosi. Samuti märgati korduvalt vaenlase allveelaevade tegevust Tallinna, Eesti saarte ja Riia rajoonis. Vastase lennuväegi teostas

---

1. Кононыхин, lk. 45.

2 Tamm, lk. 165.

pidevalt luuret Baltimaade kohal.[1] On selge, et Baltimaades vabanenud jõgede ülesandeks jäi Kuramaal sissepiiratud väerühmituse võimalikult kiire likvideerimine, millisest operatsioonist tuli osa võtta ka 8. Eesti Laskurkorpusel. Korpus koosnes kahest laskurdiviisist: 7. laskurdiviisist ja 249. laskurdiviisist. 20. oktoobril 1944. aastal, pärast Sõrve lahingu juhtimise üleandmist 109. laskurkorpusele, asetsesid eesti väeosad rannakaitsel Virtsu rajoonis, kus täideti iseseisvalt kaitsega mitmesuguseid majanduslikke ülesandeid, peamiselt laadimistöid Virtsu, Haapsalu ja Kuivastu sadamates. 1944. aasta detsembris siirdusid korpuse väeosad rannakaitsele Tallinna ümbruses, kus oldi kaitsel Jägala jõest kuni Haapsaluni, olles pidevalt lahinguvalmis vastase võimaliku meredessandi tagasilöömiseks. Antud positsioonidel viimistleti rannakaitse ehitusi, valmistati 12088 jooksvat meetrit ja parandati 17418 jooksvat meetrit vanu kaevikuid, loodi 1505 laskumispesa ja 1351 mitmesugust tüüpi varjendit.[2]

Iseseisvalt nende ülesannete täitmisega käis allüksustes kibe lahinguõppus, võeti vastu ja

---

1 P. Larin, Nõukogude armee 8. Eesti Laskurkorpuse võitlustee Suures Isamaasõjas, Tallinn, 1959, lk. 384-385.

2 Eesti Tallinna Kaardivõe Laskurkorpuse võitlustee, Tallinn, 1945, lk. 178.

õpetati välja uut täiendust. Eesti Laskurkorpuse isikulise koosseisu iseloom oli muutunud Eesti NSV-s pärast selle okupatsiooni alt vabastamist läbiviidud mobilisatsiooni tulemusena. Muudatusi Eesti korpuse isikulises koosseisus illustreerivad järgmised andmed[1]:

Isikulise koosseisu kategooria	Oli eesti rahvuslikes väeosades võitlejaid	
	1. sept. 1944. a.	1. veeb. 1945. a.
1 ohvitsere	2.706	2.364
2 seersante	5.734	5.922
3 reamehed	16.830	25.210
Kokku	26.270	33.497

Nendest andmetest nähtub, et hulk rahvuslikku kaadrit, eeskätt ohvitseride näol, oli lahkunud eesti väeosadest peale siinnimaa vabastamist. Enamus nendest sõjaväelastest oli siirdunud Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Eesti NSV valitsuse personaalse valiku ja väljanõudmise tulemusena juhtivatele ametikohtadele tööstuses, põllumajanduses ja kultuurilise ala asutustesse. Teiselt poolt oli aga mobilisatsiooni tulemusena eesti väeosadesse juurde tulnud peamiselt reameeste ridadesse uusi sõjamehi. Ilma tagavaraväeosadeta nägi Eesti korpuse liinirüksuste koosseis

---

1. Laur, lk. 404.

Kuumaa lahingu eel, seisuga 25. jaanuar 1945. aasta, väljajärgmiselt[1]:

Isikulise koosseisu kategooria	Korpuse juhtkond	7. diviis	249. diviis	Kokku
1 ohvitserid	222	824	769	1.815
2 seersandid	233	2.511	1.899	4.643
3 reamehed	892	6.056	6.679	13.645
kokku	1347	9.391	9.365	20.103

Vanuseliselt illustreerivad korpuse koosseisu järgmised andmed[2]:

Isikulise koosseisu kategooria	Vanuse % ildarvust		
	kuni 30a.	30-40.a.	üle 40a.
1 ohvitserid	53	33	14
2 seersandid	65	31	3,5
3 reamehed	53	39,5	7,5

Haridustasemelt oli korpuse koosseis järgmine[3]:

Isikulise koosseisu kategooria	Hariduse % ildarvust		
	Kõrgem või kesk	Lõpetamata kesk	alghariduse
1 ohvitserid	55	24,6	20,4
2 seersandid ja reamehed	11,4	19,5	68,9

Kaadri eraldamisega Eesti NSV jaoks olid toimunud tõsised muudatused Korpuse partei ja komsomoliorganisatsioonides. Eesti korpuse

1 Lauri, lk. 404.
2 Samas lk. 351.
3 Samas.

seisuvorda, seisuga 31. jaanuar 1945. aasta, iseloomustavad järgmised andmed[1]:

Oli auvel	NLKP liikmeid	kandidaate	kokku	ÜLKNÜ liikmeid	kõiki kokku
korpuse juh.	633	515	1.148	409	1.557
7. diviis	1.195	1.015	2210	1.058	3.248
249. diviis	990	906	1.896	1.088	2.984
kokku	2.818	2.436	5.254	2.535	7.789

Kommunistid ja kommunistlikud noored moodustasid enne sõja lõpulahinguid Kuramaal 7. Eesti diviisis 34,5% ja 249. Eesti diviisis 32%, kogu korpuses 23,3% kogu isikulisest koosseisust. Seega ei saanud korpuse partei- ja komsomoliorganisatsiooni edasine kasv pärast Eesti NSV vabastamislahinguid (1. juulil 1944. aastal oli parteis 5896 liiget, komsomolis 5089 noort)[2] jõuda järele eesti rahvuslike väeosade isikulise koosseisu suurenemisele, ühenduses vabariigis läbiviidud mobilisatsiooniga. Uued kaadrid ei olnud läbi teinud taolist poliitilist ja sõjalist ettevalmistust, kui vanad korpuse veteranid. Viibides aastaid okupeeritud Eesti NSV territooriumil, olid uustulnukad tihti fašistliku laimepropaganda ja umbusu kammitsais. Seetõttu nende ideelist küpsemist ei saanudki nõuda nii lühikese perioodi jooksul. Kuramaa lahingute ajal oli umbkaudsete arvestuste

1 Laur, lk. 405.
2 Laur, lk. 406.

järgi vanade veteraanide ja uue saabunud täienduse suhe korpuses kaks ühe vastu, kusjuures tubli protsent uustulnukatest oli olnud sunnitud okupatsiooni ajal teenima fašistlikes saksa armee väeosades. Nii näiteks, 17. oktoobril 1944 aastal eesti korpuse tagavarapolku täienduseks saabunud 2631. mobiliseeritu hulgast oli fašistlikus saksa armees teeninud 960 inimest ja mobilisatsioonist kõrvale hoidnud 930 inimest.[1]

Juhtivaid ametkohti Nõukogude armee Eesti Laskurkorpuses täitsid eesti rahvusest ohvitserid ja ainult vastava spetsialisti puudumisel määrati ametkohale eriteadlasi teistest rahvustest. See asjaoluaga on Nõukogude valitsuse ja Kommunistliku Partei hoole tunnustuseks eesti rahvuslike väeosade lahinguvõime tõstmise eest. Seepärast paneb imestama välismaal viibivate fašistlike propagandistide M. Ojamaa ja A ja T Varmase väide, nagu oleks eesti rahvuslikud väeosad enamuses vene juhtkonna ja suurelt osalt ka venelise koosseisuga.[2]

Tegelikult, vaatamata paljudele sõja ajal paratamatutele muudatustele isikulises koosseisus, säilitas Nõukogude armee Eesti Laskurkorpus alati ja täielikult rahvusliku iseloomu. Nii näiteks, oli eesti korpuses, seisuga

1 Larin, lk. 354.

2 M. Ojamaa, A ja T. Varmas, Eesti ajalugu, Stockholm, 1946, lk. 417.

25. jaanuar 1945. aasta, rahvuste protsentuaalne vahekord järgmine: eestlasi - 80,55%, venelasi - 16,15%, ukrainlasi - 1,86%, valgevenelasi - 0,21%, juute - 0,86%, teisi rahvusi - 0,93%.[1] Enamus teistest rahvustest eesti väeosade võitlejaid olid Eesti NSV kodanikud ja valdasid eesti keelt

Lühikese õppeperioodi vältel, mis vestis Eesti NSV vabastamisest kuni Kuramaa lahinguteni, suudeti luua monoliitne, kõrgete lahinguomadustega kollektiiv, kes lahingutes kommuniste ning kommunistlike noorte eeskujule järgnedes näitas üles vaprust ja mehisust, väljudes lahingumõllust välja võitjana.

Nõukogude armee 8. Eesti Laskurkorpuse väeosad said lahingukäsu valmistuda Kuramaale ümberpaiknemiseks 5. veebruaril 1945. aastal. 11. veebruaril olid kõik ettevalmistused tehtud ja korpuse väeosad koondati Tallinna Ülemiste ja Kopli jaamadesse, kuhu nad saabusid Klooga-Keila rannakaitselt, et nad raudtee eselonidesse laadida.[2]

Ajavahemikul 11-22. veebruarini paiknesid Eesti Laskurkorpuse väekoondised 32. eseloniga raudteed mööda ümber, koondudes Leedu NSV-sse Židikai, Užpelke, Ukrinai, Repši, Rusgi, Dobši, Uždagi, Komanci rajooni, olles nüüd 2. Balti rinde koosseisus ja asudes 10-15.

---

1 Larin, lk. 347.

2. Samas, lk. 385.

kilomeetri kaugusel võitlusjoonest.[1] 23. veebruarist kuni 7. märtsini valmistus Eesti Laskurkorpus, alles rinde vaus, eelseivatega lahinguteks. Algasid hoogsad lahingutreeningu päevad. Omandati oskusi eelseivate peaaetungilahingute läbiviimiseks, arvestati kohalikke sõjatanderi omapärasusi (künkad, sood, metsad) Suurt tähelepanu pöörati neil päevil võitlejaile, kes olid astunud korpuse ridadesse hiljuti ning polnud veel osa võtnud lahingutest.

7. märtsist kuni 10. märtsini asusid eesti rahvuslikud väeosad veelgi lähemale rindejoonele, koonduden Läti NSV territooriumile Zvedri, Bunduri, Ruias, Dreimani rajooni, mis asub 7-12. kilomeetrit põhja pool Aizpet. Korpus oli siin 2. Balti rinde teises ešelonis.[2]

Eesti Laskurkorpuse saabumisel rindele tegid veebruari lõpul meie 6. ja 10. kaardiväe armeed ringutusi vastase kaitse läbimurdmiseks Balti mere ja Venta jõe vahelisel maa-alal, eesmärgiga vabastada Liepaja sadam, et kitsendada sel teel veelgi sissepiiratud vaenlase grupeeringu ühendust meid mööda Saksamaaga. Kavandatud rünnakud soovitud tulemusi ei andnud ja meie väed katkestasid peaaetungi[3]. 2. Balti rinde juhatus asus

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 178
2 Samas, lk. 183.
3 Larin, lk. 387.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

tegema ettevalmistusi järjekordse lõõgi sooritamiseks Kuramaa rinde keskosas. Selle pealetungiga on seletatav ka 8. Eesti Laskurkorpuse ümberpaiknemine Autse ümbrusse. Eesti korpuse väeosad teostasid selle rännaku kogupikkusega 80. kilomeetrit kolme ööpäevaga heas lahingukorras. Autse piirkonnas oli Nõukogude armee vägedel märtsi esimesel poolel teatud edu ja 15. märtsil asusid meie väed Balt-Ezersi jäwe, Klamani, Salteni rajoonis.[1]

Millise vastasega tuli eelseisvates lahingutes siis kohtuda Eesti Laskurkorpuse väeosadel?

Kui eelnevates lahingutes Velikije Luki all rünnatav vastane oli asunud kaitsel linnas ja teistes asustatud punktides, Eesti NSV vabastamislahinguis tuli vaenlast rünnata pärast laiade veetõkete — väinade — forsseerimist, siis Kuramaal asusid pealetungivad eesti väeosad vaenlase vahetu kontakti olukorras, kus vastase poolt organiseeritud kaitse oli eriti läbimõeldud ja omas eelnevate võitlustega võrreldes rea paremusi, mis olid seotud maastiku eriilise reljeefiga. Jõgede ja orgudega läbitud metsane, kohati soine murdmaastik soodustas vaenlasel kaitse organiseerimist. Suurelt jaolt kõrgendikel asuvad talude ja mõisate kiri-hooned olid headeks varjupaikadeks. Lähenev kevad omakorda muutis vähesed olemas-

1 Laar, lk. 388.

olevad metsarajad läbipääsmatuks ja raskendas ründaval ründaval poolel kasutamast küllaldase efektiivsusega tanke ja halvas suurtükiväe liikumisvõimet, raskendas laskemoona järelvedu[1]. Olles mitme kuu kestel sissepiiratud olukorras, olid sakslased välja ehitanud tugevad kaitseliinid. Peavastupanu-positsiooni moodustasid 2-3 pidevat kaevikute liini 3-4. kilomeetriliste vahemaadega, milles järjekindlalt viibisid vastase elavjõud. Pidades Kuramaal viibivast 31-st diviisist 200. kilomeetrilisel rindel 20 diviisi, omas vastane rindel kogu sõja jooksul harva esineva vägede tiheduse[2].

Selline vastase kaitse, mis omas rea eeliseid, nõudis meie jõududelt rünnaku-operatsioonide teostamisel suuri pingutusi ja osavust, sest esialgse edu puhul väeüksuste manööverdamisvõimalused olid seotud raskustega halbade teeolude tõttu. Lisaks sellele, kasutasid saksa väeüksused Kuramaal erilist kaitselahingute taktikat, mida nad nimetasid kaitse organiseerimiseks soomusvööndi meetodil[3]. Nüsuguse kaitse iseärarus seisnes selles, et sakslane, sellise kaitse läbimurdmise korral meie vägede poolt, piiras ümber meie vastase positsioonidesse kiilunud väeosad tankidest, rünnakukahuritest

1 Tamm, lk. 166.
2 Larin, lk. 389.
3 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 184.

ja soomusautodest moodustatud varude võõga. kohandades soomuskaitse organiseerimiseks kõigus. tikke, metsamassiive ja asustatud punkte. Seal- juures vastase vasturünnakute grupid koosnesid tavaliselt 1-2. jalaväekompaniist, mida toetasid 3-7 „Tiger" tüüpi tanki ning „Panter" tüüpi rünnakukahurit ja 5-10 tankitõrjesuurtükki. Need tugevad tankijalaväegrupid, asudes kae- vumelt ja hästi maskeeritult teede läheduses, võtsid meie pealetungivaid üksusi 400-2000. meetri kauguselt vastu hästiorganiseeritud tulega ja soodsal momendil asusid ise vasturünnakule.[1] Selline vastase uudne lahinguvõte halvas kohati meie väeüksuste tegevust, oli teatud ootamatuseks. Kuid nõukogude võitlejate ja väeüksuste lahingu- võimed olid võrreldes Suure Isamaasõja algpeu- oodiga tundmatult muutunud. Tänu nõukogude rahva ennastsalgavale tööle tagalas oli kasvanud 1945. aastaks relvastuse hulk ja kvaliteet. Nõu- kogude armees tervikuna. Nii kasvas võrreldes sõja algusega nõukogude laskurdiviisi auto- maatrelvade arv 21 korda, käsikuulipildujate arv 2 korda, miinipildujate arv 7 korda, kogu laskur- diviisi tulevõimsus kasvas 3,5 korda. Kui Stalin- gradi lahingu päeval 1 km kilomeetrilises rinde- lõigus asus 15-20 kahurit ja miinipildujat ning 3-5 tanki, siis 1945. aasta pealetungi lahingutes oli ühe kilomeetrise rindelõigu relvade arv

1 Zajn, lk. 390.

järgmine: 120-250 kahurit ja 15-30 tanki.[1]

Need arvud on täiel määral maksvad ka eesti rahvuslike väekoondiste kohta, ves sellise relvastuse olemasolu juures, arvestades vastase kaitse iseärasusi Kuramaal, kasutasid erilisi taktikalisi võtteid vastase kaitse murdmiseks. Pealetungil meie Eesti Laskurkorpuse jalaväegi omas tugevaid rünnegruppe, mille koosseisus oli 3-5 ranget tanki, 2-3 kaliibri 85-152 mm isesõitvat suurtükki, tankihävitus-suurtükkide patarei, kaliiber 82-120 mm miinipildujapatarei, 2-3 kaliibri 122 mm suurtükki ja 152 mm haubitsat. Sellist rünnakugruppi toetas tavaliselt üks rangesuurtükiväe diviisjon. Igaks pealetungiks diviis moodustas 1-2 sellist gruppi.[2]

---

1 Вторая мировая война, lk. 872.

2 Larin, lk. 391.

2 Eesti rahvuslike väeosade lahingutegevus Kuramaal 1945. aasta märtsis.

2. Balti rinde 42. armeejuhataja lahinguväsne pealetungiks sai 8. Eesti Laskurkorpuse juhtkond 14. märtsil 1945. aastal. Saadud lahinguväsne vchaselt pidi Eesti Laskurkorpus, sooritades pealöögi paremalt tiivalt, murdma vastase kaitse Blīdene jaama – Ēreni joonel * ja koostöös naaberväekoondistega jõudma Balt-Ezersi järve, Vecsteli, Muižumuiža joonele. Eesti Laskurkorpuse vastas ründid Kleines, Balt-Ezersi järve, Klamani joonel kaitsel saksa fašistlik 329. ja 218. jalaväediviis, tankibrigaad „Kurland". Kokku oli sakslastel meie rindelõigus 13 jalaväepataljoni, 90 suurtükki, 38 miinipildujat, 54 mitmesugust soomusmasinat ja 253 kuulipildujat.[1] Vastase peavastupanu eelsen kulges punktide Skundras, Kalma, Vitoni, Ērini, Meiri, Dumpjukogsi ildjoonel, millise järel asusid omakorda kaks järgnevat vastupanujoont.[2] Peavastupanu positsiooni

* vaata lisa 2.

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 186.

2 samas.

tugevamaks osaks oli kogu ümbruskonda valitseval kõrgustikul asetsev Kaulaci mõis, kust avanes suurepärane vaatlus positsiooni eelseisvale. Kaitse sisustamisel oli vastane kasutanud ohtralt okastraattõkkeid ja miinivälju, sillad olid õhkamiseks ette valmistatud. Kaitse tugevdamiseks kasutas vastane rikkalikult suurtükke, automaatrelvi, maasse kaevunud iseliikuvaid suurtükke ja tanke.[1]

42. armeejuhataja lahingukäsu täitmiseks otsustas 8. Eesti Laskurkorpuse komandör kindralleitnant Päin alata peaetungi mõlema laskurdiviisiga, kes. juures 7. diviisi 354. laskurpolk ja 249. diviisi 925. ja 921. laskurpolk pidid arendama rünnakut Kleinau - Baltezersi jäwe joonel ja vallutama Kaulaci mõisa. Reservi jäeti 7. diviisi 300. ja 27. laskurpolk ning 249. diviisi 917. laskurpolk.[2]

Peaetungi algus oli määratud 17. märtsi varahommikule. Sombune ilm aga takistas teostada vaatlusi ja sundis suurtükiväelasi tuld avama alles kell 13^{00} ja peale pooletunnist ettevalmistustuld tõusid jalaväelased rünnakule[3]. Eesti Laskurkorpuse võitlus Nõukogude Läti vabastamise eest oli alanud.

7. diviisi 354. laskurpolgu rünnak oli edukas: polk murdis vastase vastupanu selle kaitse

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 186-187.
2 Larin, lk. 393.
3 Tamm, lk. 166.

eelserval, kuid kohe peale seda võttis vaenlane meie ründavaid allüksusi vastu tulipunktide hästi-organiseeritud tulega. Edu jätkamiseks diviisi komandör paiskas lahingusse uusi jõude, 300. laskurpolgu. Antud manööver tõigi oodatud edu. Meie võitlejad jõudsid keskpäevaks Jelgava-Liepaja raudtee joonele, lõigates läbi vastase äärmiselt tähtsa raudteemagistraali[1]. Et soise maastiku ja põhjatult poriste teede tõttu jäid suuntükid ja raskemad relvad jalaväeväeüksustest maha, siis esialgne rünnakuhoog rauges, kuid hoolimata sellest, et vastane sooritas arvukaid vasturünnakuid, liikusid meie allüksused pikkamisi, kuid visalt edasi, jõudes hilisõhtuks kahe kilomeetri sügavuselt küluda vastase kaitsesse Perei, Pikuli, Viteni joonel[2].

Paljud Eesti Laskurkorpuse 7. diviisi võitlejad käitusid vapralt selles raskes võitluses soolaugastes, pöösastes ja metsatihnikutes. Pealetungihoos kapten Ivanovi allüksuse mehed olid sunnitud peatuma jõe kaldal, mille taga asus kaitsel vaenlane. Sild üle jõe oli terve, ent see näis kahtlasena. Kaetud oli ta värskete kuuseokstega, millest võis järeldada, et sild on mineeritud. Siis hüppas üles nooremseersant Kingisepp ja vaenlase tule all, riskides eluga sööstis sillale, tõmmates enda järel mehise teoga teisi võitlejaid.

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 188.

2 Samas

Sild ùletati ja rùnnak vòis jàtkuda.[1] Tabava tulega paistsid esimesel lahingupàeval silma snaiperid. Nàiteks reamees Semmelsker hàvitas ùksinda kuus sakslast.[2]

Suurtùkivàgi, toetades jalavàgi, rajas raskustega teed làbi metsa. Seersant Vàsilde, sòites oma suurtùkiga mòòda metsateed, kohtas ootamatult 60-70. mehelist taanduvat vaenlaste gruppi. Kahurit laadida oli hilja. Kàsitsivòitluses vüel vòitlejal edu loota polnud. „Kàed ùles! Relvad maha panna!", hüüdis otsustamisvòimeline Vasilde. Sakslaste hulgas tekkis paanika. Nad arvasid, et selle mehe kindlus ja rahu toetuvad jalaväele, kes on järgnemas kahurile. Vastase sòdurid vangistati.[3]

249. eesti diviisi vòitlejad, kes ùheaegselt 7. diviisiga olid alustanud 925. ja 921. laskurpolguga rùnnakut, omasid viimasest veidi vàiksemat edu. 17. màrtsi òhtuks jòuti algpositsioonidelt edasi nihkuda Balt-Ezersi järve pòhjakaldale ja Erini làhistele. Pealetungi edukust takistas raudteel kursseeriva vastase soomusrongi tabav tuli ja vasakpoolsete naabrite mahajààmine, mistòttu diviisi vasakut tiiba tuli diviisil katta oma jòududega. See aga nòrgestas ja killustas 249. eesti diviisi jòude.[4]

---

1 „Punavàelane" nr. 46. 23 màrtsil 1945.
2. „Punavàelane" nr. 41. 18. màrtsil 1945.
3 „Punavàelane" nr. 45. 22. màrtsil 1945.
4 Larin, lk. 394.

Võitlustingimused 249. diviisi rünnakulõigus olid aga veelgi raskemad kui 7. diviisil. Lagendikega sõine mets, sügava vesise lumega ja kraavid, täis vett. Lagendike vastasäärtel olid sakslased kindlustunud tranšeedes, kuna puude otsas istusid vaenlase „käod" ja metsas hülisid automaaturid.

Kes paistsid siis nendes rasketes tingimustes peetavates lahinguites eriti silma?

Vaenlase kindlustatud joone ründamisel avasid sakslased maulise tule nooremleitnant Eileri rühmale. Jaokomandör Krammo lõigus asetses vaenlase raskekuulipilduja, mis tulistas flankeerivalt kogu rühma ette. Komandör Krammo tappis isiklikult tabava lasuga vaenlase sihturi ja enne kui sakslane suutis end koguda, ründas võitlejatega hoogsalt vastase kindlustusi ja vallutas need.[1]

Sakslaste dzottide ja tranšeede ründamisel oli üheks vapramaks meheks jefreitor Maasing. Ta tõusis kartmatult rünnakule ja kui vaenlane oli ühest dzotist välja lõõdud, hüppas leitnant Leik dzotti. Hitlerlased märkasid seda ja asusid teisest dzotist ühenduskäike mööda temale granaatidega kallale tungima. Jefreitor Maasing jõudis aga sakslastest ette ja sundis nad taganema, tappes granaatidega mitu vastase sõdurit.[2]

Vanemseersant Jakobson[3], varitsedes kolme mehega vaenlast, paiskas ootamatu tulega

1 „Tasuja" nr. 62. 18. märtsil 1945.
2 Samas
3 vt. „Tasuja" nr. 64. 20. märtsil 1945.

laiali kuni roodusuuruse vaenlase grupi, mis oli suundumas meie võrtlevate vägede tüvale. Osavasti manööverdades sidus Jakobson vaenlase ülekaalukad jõud ja hoides neid mitu tundi pealahingust eemal, soodustas sellega teiste oma väeüksuste tegevust.

Järgneval päeval, 18. märtsil, jäi eesti väeosade lahingu ülesanne põhiliselt endiseks. Et toetada vasakul tüval takerduvaid naaberväeosi, otsustati sooritada 7. diviisi 300. laskurpolgu 1. pataljoniga rünnak piki raudteed itta, Bliedene jaama suunas. Rünnak algas kell 11⁰⁰ pärast ligi pooletunnist võrmsat suurtükiväelist ettevalmistust, mil meie võrtlejad läksid tankide toetusel rünnakule. Vaenlane külvas meie ründavad väeosad üle marulise tulega kõrkidest tema käsutuses olevatest tulirelvadest, kaasa arvatud maasse kaevunud tankid ja iselükuvad suurtükid. Sealjuures sooritasid sakslased ägedaid vasturünnakuid jalaväeosadega, mida toetas 6-10 tanki. Vastase rünnakud lõõdi aga edukalt tagasi ja meie pealetungivad väeüksused jõudsid keskpäevaks välja Bliedene jaama, Kupje, Pikuli joonele[1]. 300. laskurpolgu 1. pataljon jõudis rünnaku sihtpunkti — Bliedene jaama juurde; 354. laskurpolk, kes aga hiljem toetas selle väekoondise rünnakut, peatati vastase poolt Kaulaci lähis-

---

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 191.

tel[1]. Viimase väekoondise toetuseks saadetud tanket, milliste eesmärgiks oli vallutada Kaulaci tugipunkt, ei saavutanud edu, tankerdusid poris ja talusid raskeid kaotusi. 249. diivisi võitlejad 18. märtsi päeva jooksul lahingutes Balt-Ezersi järjest läänepool asuvates soistes metsamassiivides ei saavutanud samuti edu, liikudes edasi väga minimaalselt. Rünnaku ebaedu põhjuseks ei olnud komandöride halb juhtimisoskus ega võitlejate kordus ja vähene mehisus, vaid just äärmiselt ebasoodsad maastikulised tingimused ja sakslaste visa ja hästiorganiseeritud kaitse.

Raskete võitlustes näitas üles vaprust meie väeüksuste avangard, kommunistid ja kommunistlikud noored. Parteiliikmekandidaat seersant Russak võttis lahingu käigus tuleriihma juhtimise endale, kui komandör oli välja langenud. Ta juhtis oskuslikult kahuurite tuld jalavägede toetamisel. Kommunist Nekrassov viis oma suurtüki jalaväe ahelikku ette ja purustas vaenlase tulepunkte otsesihtimisega. Tema julge tegutsemine innustas vaenlase tule all viibivaid võitlejaid. Eriti palju juhtumeid, kus kommunistid ja kommunistlikud noored, saades haavata, ei lahkunud rivist. Selliste seas võitlejate olid nooremseersant Riistli, nooremleitnandid Mets ja Niggol ning reamees Part[2].

---

1 Larin, lk. 396

2 vt. „Tasuja" nr. 80. 5. aprillil 1945.

Oskuslikku lahingu juhtimisoskust näitas üles 7. diviisi allüksuse komandör major Kevvai, kes tegutses väga rasketes maastiku tingimustes vaenlase tule all. Major Kevvai jätkas lahingu juhtimist ka siis, kui teda tabas vaenlase kuul.[1] Täpse tulega teenisid võitluskaaslaste lugupidamise ära snaiperid. Meie ründeväeosad suuti rünnakul maha ägeda vasta miinipildujatulega. Oli selge, et kuskil mitte kaugel varjas end vaenlase vaatleja, kes korrigeeris tuld. Pärast hoolikat vaatlust avastas jefreitor Lill saksa maskeeritud vaatleja lähedal asetseval kõrgel puul ja tulistas vaenlase sõduri alla. Sama saatus tabas ka teist sakslaste vaatlejat. Snaiper kommunist Trei otsustas endale valida positsiooni saksa purustatud tankis, mis oli vaenlase transeeliini läheduses ja tabas siit lühikese ajaga kuut vastase sõdurit. Snaiper jefreitor Mägi hülis saksa otsesihtimissuurtüki lähedusse, milline segas meie allüksustel liikuda edasi. Ta hävitas tabava ja küre tulega 4 sakslast patarei meeskonnast. Meie võitlejad võisid selles lahingus edaspidi ilma suuremate kaotusteta edasi tungida.[2]

18. märtsi lahingutes reamehed Kozlov ja Palm süütasid kaks saksa tanki, jefreitor Kander hävitas „Tiigri", seersant Allix seitsmest luurenehest koosneva grupiga vallutas Pils-Bliedene

1 „Punaväelane" nr. 41. 18. märtsil 1945.
2. „Punaväelane" nr. 50. 27. märtsil 1945.

mõisa ja lõi tagasi kuus sakslaste vasturünnakut.[1] Sama mõisa vallutamisel paistis silma röödukomandör Kaldaru[2].

Need on ainult vähesed faktid – niisugeiseid kangelaslikke võitlejaid oli eesti väeosade ridades sadu, kes tegid kõik vihatud vaenlase lõplikuks purustamiseks. Fašistid, tundes aga peatse kaotuse lähenemist, võitlesid kõike väljapanevalt, millest tingitult lahingud iga päevaga võtsid üha ägedama ilme ja Eesti Laskurkorpuse väeosad suutsid kahe esimese lahingupäevaga edasi liikuda kõigest kaheksa kilomeetrit[3].

Ööl vastu 19. märtsi teostati rünnaktempo tõstmiseks Eesti Laskurkorpuse väeosade ümbergrupeerimine. 7. diviisi 27. laskurpolk, kes oli asunud reservis, vahetas pealöögi suunas välja 354. laskurpolgu. 27. polk sai ülesandeks värskete jõududega arendada pealetungi Kaulaci, Daiznicki, Skujani suunas, kuna 300. laskurpolk sai ülesande peale tungida Gaizani suunas[4].

Ümbergrupeerimise teostamise ajal lahingud ei vaibunud. 300. laskurpolgu 1. pataljon major Mihkelsoni juhtimisel üritas pimeduse katte all Bliedene raudteejaama vallutamist, kus vaenlane oli end eriti hästi kindlustanud kivist jaamahoones.

---

1 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 191.

2 Võitluse radadel, Tallinn, 1960, lk. 278.

3 P. Izmestjev, Eesti rahva pojad võitluses nõukogude kodumaa eest, Tallinn, 1946, lk. 61.

4 Larin, lk. 396.

Kommunist reamees Abel organiseeris kuuemehelise vabatahtlike grupi, kelle eesotsas ta ründas maja müüride alla tehtud hitlerlaste kindlustist. Abel oma meestega vallutas jaamahoone, hävitades seejuures 7 vaenlast[1]. Kõrk vaenlase vastu-rünnakud lõõdi vaprate võrtlejate poolt edukalt tagasi, ja pataljonikomandòril oli seetõttu kerge oma üksusi jaamast edasi nihutada ja asuda tähtsa teesõlme kaitsele. Meie väekoondise märgatav edu selles rindelõigus tekitas ärevust vastase leeris. Kartes vist meiepoolset õist rünnakut teistes rindelõikudes, tulistas vaenlane intensiivselt huupi meie positsioone jalaväerelvadest ja ajuti ka suurtükkidest ning münipildujatest.

19. mårtsil, kell 12^{30}, peale pooletunnist efektiivset suurtükiväetule ettevalmistust, alustasid Eesti Laskurkorpuse väeosad uut rünnakut. 27. laskurpolgu otserünnakul Kaulacile edu polnud ja ründavad väeüksused valgusid tagasi, korrates kell 16^{00} rünnakut. Haarates külgedelt lageda künka otsas asuvat mõrsa 1. ja 2. pataljoniga, tungisid meie võrtlejad kella 20^{00} paiku Kaulacisse, puhastades selle lõplikult vaenlastest. Kaulaci mõis, mis domineeris maastikuliselt ümbruskonna üle peaaegu kogu Eesti Laskurkorpuse rindelõigus, oli ühes

1 „Punaväelane" nr. 49. 26. mårtsil 1945.
2 Eesti Laskurkorpuse võrtlustee, lk. 194.

oma arvukate tugevate kivihoonetega vaenlase poolt tugevasti kindlustatud, evis suurepärast vaatlust ja osavasti maastikuga kohandatud tulesüsteemi. Peale selle oli Kaulaci mõis ühtlasi tähtsaks teedesõlmeks, mis võimaldas sakslastele hõlbsalt mañõõverdada, paisates oma jõude tarviduse korral küresti ühest rindelõigust teise või tuua rindesügavusest värskeid vägesid juurde. Seepärast Kaulaci mõisa vallutamine oli meie vägedele märkimisväärseks eduks, sakslaste aga tõsiseks kaotuseks. 300. laskurpolk jõudis samal ajal välja Detji lähistele.

249. diviis, võtnud ööl vastu 19. märtsi 7. diviisilt üle osa pealetungiribast, jätkas sel päeval aeglast edasiliikumist põhja suunas, jõudes päeva lõpuks Pakalni, Brinti maantee äärde.[1]

Neis lahinguis arvukate vastase dzottide hävitamisel paistis silma komnoor Vallner. Asendades langenud rühmakomandõri, paigutas nooremseersant Vallner 2 raskekuulipildujat soodsaile positsioonidele. Käskides avada katkematu tule ründas ta ise koos punaväelase Oleviga vastase dzotti üle lagendiku. Saanud jalast haavata, kuid võttes kokku viimase jõu, roomas kangelaslik sõjamees otse laskeambrasuurini ja hävitas dzoti kahe granaadiga.[2] Sama edukalt tegid vaenlase dzotte kahjutuks vanemseersant Bristol

1 Larin, lk. 397.
2 „Tasuja" nr. 78. 3. aprillil 1945.

ja reamees Pantsen[1], vanemseersant Kattai ja nooremseersant Niklos[2], nooremseersant Kurvits ja jefreitor Lipson[3], reamees Piikmann ja teised[4]. Dzotihävitajatest ei jäänud vapruse poolest maha sidelased. Seersant Tamm kasutas suurnailemana oskuslikult liinile pistitatud vahejaamu. See leidlik samm võimaldas taastada viivitamata sidet komando- ja vaatluspunkti vahel ja tegi võimalikuks pideva lahingujuhtimise, kuigi liin vastase ägeda miinipildujatule tõttu korduvalt katkes.[5] Jefreitor Arukaltas, kes siiani oli täitnud oma ülesandeid võitlustes hoburemehena, läks vabatahtlikult ühensal korral sideliinile ja parandas vastase tule all vead liinil.[6]

19. märtsi õhtuks asusid Eesti Laskurkorpuse väeosad järgmisel joonel: Bliedene raudteejaam, Koluši, Kaukaci mõis, Galenis, Brinti, Auseklī.[7]

Eesti rahvuslike väeosade edukamat tegevust takistavaks asjaoluks oli vasakpoolsete naaberväeosade mahajäämine. Ühenduses sellega, 20. märtsil pööras 249. diviisi 921. laskurpolk rindega lõunde, et kindlustada vastase vastu-

---

1 „Punaväelane" nr. 51, 28. märtsil 1945.
2 „Tanja" nr. 66. 22. märtsil 1945.
3 „Punaväelane" nr. 47. 24. märtsil 1945.
4 vt. „Tanja" nr. 80. 5. aprillil 1945.
5 „Punaväelane" nr. 42 19. märtsil 1945.
6 " samas
7 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 194.

rünnakute eest korpuse vasakut tiiba. Mundnud vastase peavastupanupositsiooni läbi, kohtasid 249. diviisi võitlejad selles lõigus vaenlase tugevaid vasturünnakuid Vikstraute, Vibsteri suunast.[1] Vastase vasturünnakute aktiivsus oli seletatav sakslaste jõudude tugevnemisega antud rindelõigus, kuhu tagalast paisati 19. Läti SS-diviis, Mürsude ja miinide aw, mida vaenlane lahingpäeva vältel meie lahingupositsioonide ja lähema tagala peale välja puistas, tõusis 5000-6000 mürsuni päevas, jalaväepataljoni vasturünnakuid teostati aga 6-12. tanki ja iseliikuva suurtüki toetusel.[2]

Samal ajal Eesti Laskurkorpuse 7. diviisi väeosad jätkasid aktiivset lahingutegevust Bliedene jaama rajoonis, kus 300. laskurpolk, hoolimata vastase visast kaitsest, edukalt tegutses. Selles lahingus sooritas suurematu kangelasteo 300. laskurpolgu rühmakomandör leitnant Jakob Kunder. Vastase tugevalt kindlustatud künkal asetsev blindaaž takistas meie võitlejate pealetungi. Leitnant Kunder, vastase tulest hoolimata, liikus visalt selle suunas. Olles blindaazi laskeavast granaadiheite kaugusel Kunder laskepilusse kaks granaati. Kuulipildujа vaikis. Kui leitnant Kunder aga seepeale edasi liikus, avas vastase tulepesa kuesti manulise tule ja haavas raskelt Kunderit. Saades aru olukorra tõsidusest,

1 Lain, lk. 397.

2 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 196.

viskus Kunder vaenlase blindaazi laskeava ette, et oma kehaga katvestada vastase kuulipilduja tulistamist. Kommunist Jakob Kunder ohverdas oma elu selleks, et kindlustada oma kaasvõitlejate lahingvedu. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium omistas eesti rahva vaprale pojale selle kangelasteo eest 15. mail 1946. aastal postmuumselt Nõukogude Liidu kangelase nimetuse[1].

21. märtsil läbivõidud uue ümbergrupeerimisega laienes 249. diviisi rinne veelgi, ulatudes nüüd 6,5. kilomeetrini. Eesti Laskurkorpusest paremal tiival lahingusse astunud 51. kaardiväe diviis saavutas sel päeval märgatavat edu ja jõudis välja Kuili, Kuppe, Katarjagi joonele, aidates seega Eesti Laskurkorpusel saavutada 27. laskurpolgu väljavahetatud 354. laskurpolgu võitlejail liikuda edasi ja jõuda välja 22. märtsi õhtuks Kuili, Beti, Katarjaki, Vikshakti, Galenisi joonele.[2]

Neis lahinguis paistis silma 354. laskurpolgu roodukomandör Kaldam, kes isiklikku eeskuju näidates viis oma võitlejad rünnakule. Rünnaku viis Kaldam läbi suurepäraselt: muuti vastase tugevalt kindlustatud ja sügavalt eşeloniseeritud kaitsest läbi, purustadi sealjuures üheksa dzotti, sihutades hitlerlased minema maastikku valitsevalt kõrgustikult. Seejärel vallutas ta rooduga vastase teise kindlustatud joone

1 A. Pahklimägi, Rahvas ei unusta oma kangelasi, Tallinn, 1959, lk. 80-88.

2. Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 197.

ja hoolimata järgnenud vasturünnakutest, suutis seda edukalt kaitsta kuni abivägede saabumiseni[1]. Meie rindejoonel saavutatud edule aitasid palju kaasa tublid tagalavõrtlejad (sidelased, medtöötajad sapöörid, autojuhid), kes otsestest lahinguoperatsioonidest osa ei võtnud. Eriti tublid olid autojuhid. Eesti Laskurkorpusel oli kõrkidest teedest võrmalik kasutada juurdevedudeks praktiliselt ainult ühtainust teed, mis läbides metsi ja soid rahuldas korpuse nõudeid liiklemise hea organiseerimise tõttu, kui pinnas oli veel külmunud. Märtsikuu sulad muutsid aga selle tee varsti põhjatuks. Tee madalamates kohtades tekkis laiu veekogumeid, mis varsti muutusid sügavateks poriloikudeks. Hoolimata nendest raskustest, olles pidevalt vastase tule all ja mitmeid päevi järjestikku magamata, suutsid autojuhid varustada rindeväeosi laskemoona ja toitainetega. Nimetagem siin autojuhte Mätikut, Küsveki, Tõnissoni, Allikast, Lukke[2] ja Timuskit, Vendigi, Pääbust, Kääri[3] ja teisi.

23. märtsil katsetas 42. armee väejuhatus 23. kaardiväe laskurkorpuse lahingusse viimisega Eesti Laskurkorpuse paremal tiival arendada viimase edu, et jõuda Cepli-Remte joonele. Sakslased paiskasid aga võitlusesse taas värskeid jõude, avaldades iga päevaga iiha

1 „Tasuja" nr. 69. 25. märtsil 1945.
2 „Tasuja" nr. 70. 26. märtsil 1945.
3 „Punaväelane" nr. 49. 26. märtsil 1945.

suuremat aktiivsust, tulistades pideva metoodilise tulega meie vägede asetust ja sooritades terve rea vasturünnakuid, mida toetas kuni 14 suurtüki ja kuni 10 miinipilduja-patareid. Vaenlase kaitsesse kiilumise ja naabrite mahajäämise tõttu pikenes Eesti Laskurkorpuse rinne mitmekordselt. 23. kaardiväe laskurdiviisi rünnak aga edu ei saavutanud, seepärast lõpetasid Eesti Laskurkorpuse väeosad armeejuhataja direktiivi kohaselt 23. märtsil edaspidised rünnakukatsed ning alates 24. märtsist läksid üle kaitsele Jauri, Lači, Tyrasi, Kaulaci, Pakalni, Auseki joonel.[1]

Selle ülesande täitmiseks korpuse komandör kindralleitnant Pärn otsustas: pöörata erilist tähelepanu tiibade ja liitekohtade tagamisele, sulgedes kindlalt suunad:

a) Kaljarogi, Remte mõis
b) Kaulaci mõis, Vikstrauti mõis
c) Brocene raudteejaam.[2]

See ülesanne suudeti meie võitlejate poolt edukalt täita stabiilse kaitse organiseerimisega, kusjuures erilist tähelepanu pöörati väekoondiste liitekohtade sidumisele tulega, vaenlase rünnaku korral. Ülesande täitmist kergendas asjaolu, et alates 25. märtsist hakkas vaenlase aktiivsus meie rindelõigus tunduvalt kahanema. Vaenlase vasturünnakud lakkasid peagi hoopis ja

1 Larin, lk. 398.
2 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 200.

suurtüki- ja miinipildujatuli nõrgenes kõigest viiesajani mürsuni ja miinini lahingupäeva kestel. Selline tuletugevus vastase poolt võimaldas edukalt teostada kaitsetööd: süvendati transeesid, ühendati üksikuid laskurpesi üheks katkematuks kaevikute jooneks. Esimese kaevikutejoone taha ehitati teist joont, mis ühendati esimesega, tagalasse suunduvate jooksuvaaridega. Ehitati uusi tulepesi, tehti tavalisel arvul varjendeid ja teisi fortifikatsioonitöid.

30. märtsil saabus aga 42. armeejuhataja korraldus, mille põhjal Eesti Laskurkorpus viidi üle armee varu Upe, Vidusmuiža, Roskalni, Bliedene rajooni ja ta andis oma rindelõigu üle 332. laskurdiviisile[1]. Eesti Laskurkorpuse otsene lahingutegevus Kuramaa võitlustandril oli sellega lõppenud.

Pärast ümberpaiknemist Upe-Bliedene rajooni alustasid väeosad aprilli esimestest päevadest peale pingsat lahingulist väljaõpet, sest oma tulepositsioonilt vahetati nad täielikult välja juba 2. aprillicks. Vahetus toimus täpselt ettenähtud korras, kuid raskетes ilmastikutingimustes: kogu vahetusaja jooksul kallas vahetpidamata vihma, mis tekitas teedel sügava pori ja leotas mehed läbimärjaks. 3. kuni 6. aprillini väeosad korrastasid varu ja ehitasid uusi elamuid uues

1 Larin, lk. 398.

paiknemisrajoonis, millele järgnesid pingsad ettevalmistused uuteks lahinguteks.

12. aprillil 1945. aastal viidi Eesti Laskurkorpuse väed 1. löögiarmee koosseisu ja juba 15. aprillil järgnes 1. löögiarmee staabi lahingukorraldus, mille kohaselt korpus pidi olema 8. maiks valmis läbi murdma vastase kaitse Veesate jõel, rindel Veišenkeni mõisast kuni Klapkalnesini, et arendada seejärel pealetungi Imante suunas, koostöös 42. armee parempoolse tiiva väeosadega jõuda Skurdice, Rente joonele.[1] Samal päeval korpuse komandör Päin kavandas operatsiooni plaani, milles peadhk oli asetatud lahinguks ettevalmistamisele: side korraldamine, inseneriväeline luure, komando- ja vaatluspunktide ehitamine, staapide ja suurtükiväelise vaatluse organiseerimine ning läbiviimine. Peale eelnevat luuretegevust annid korpuse väekoondised teele pealetungi lähtepositsioonidele Kruzas, Jaunzeme, Telkunieki, Plavnieki, Herzase rajooni. Kuid lahingoperatsioone Eesti Laskurkorpusel enam ei tulnud teostada — teel lähtepositsioonidele püüdsid Eesti Laskurkorpuse raadiojaamad 9. mail kella kolme paiku kinni Nõukogude valitsuse ametliku teadeande fašistliku Saksamaa tingimusteta kapitulatsioonist.[2]

Nõukogude rahvaste poolt oma sotsialistliku

1 Laur, lk. 402.

2 Samas.

kodumaa vabaduse nimel toodud ohvrid ei olnud asjatud, oli saabunud teenitud ajalooline võit.

Millised olid siis seitse päeva kestnud lahingute tulemused Kuramaa Eesti Laskurkorpuse rinde-lõigus? Kuramaa lahingutes oli tulnud Eesti Laskurkorpuse väeosadel tegemist teha väga visa vastupanu osutanud vaenlasega, kellel oli jõtkunud piisavalt võitlustahet, relvi, laskemoona ja sõja-varustust; vastasega, kes kogu meie vägede pea-letungilahingute vältel oli saanud eesti väe-osadele korduvaid vastulöökide jne. Kuid Nõu-kogude armee 8. Eesti Laskurkorpuse isikulise koosseisu võitlusmoraal ja juhtkonna organi-satoorsed võimed olid neis lahingutes ületanud vastase vastupanutahte. Hoolimata naabervä-e-koondiste nõrgast kaasabist, olid eesti rahuaeglased väeosad murdnud vaenlase vastupanu ja eri-kordselt rasketes maastiku- ja ilmastiku-tingimustes hoogsalt läbinud vaenlase kaitsejoone hästiorganiseeritud kelpositsioonid, rünnanud ning läbi murdnud tema peavastupanu-positsioo-ni ja tunginud sügavale vaenlase kaitse sisemusse. Sealjuures Eesti Laskurkorpuse väeosad olid läbi lõiganud sakslaste tähtsad ühendusteed: Jelgava - Liepaja raudtee ja maantee, võttes sellega vaenlastelt võimaluse kasutada neid teid vägede manöövrdamiseks. Seega olid korpuse väekoondised tunduvalt kergendanud

naabervàeosade poolt teostatavate lahinguoperatsioonide läbiviimist. Siiski vastase uudne lahingutaktika — kaitselahingute pidamine soomusvõõnde meetodil — oli olnud teatud ootamatuseks, mis vähendas lahingutes tunduvalt Eesti Laskurkorpuse lahinguedu.

Seitse päeva kestnud pingsate lahingute käigus olid Eesti Laskurkorpuse väeosad hävitanud 2400 vaenlase sõdurit ja ohvitseri, 13 tanki, 7 rünnakukahurit, 5 soomustransportöörii, 37 suurtükki, 11 miinipildujat, 4 autot, 222 kuulipildujat ja hulk mitmesuguseid väiksema tähtsusega relvi. Sama aja jooksul oli vangi võetud 405 vastase sõjaväelast, trofeeks saadeti 5 tanki, 2 rünnakukahurit, 5 soomustransportöörii, 18 suurtükki, 9 miinipildujat, 6 leegiheitjat, 8 raske- ning kergekuulipildujat, 5 autot ja muud lahinguvõõna ning varustust.[1]

Kuramaal ülesnäidatud vapruse ja lahinguliste teenete eest oli autasustatud 7.045 Eesti Laskurkorpuse ohvitseri, seersanti ja reamees.[2]

Kuramaa lahingud olid olnud Eest. Laskurkorpuse võitlejatele kooliks, kus temasse koondunud Eesti NSV kodanikud olid saanud hea poliitilise ettevalmistuse, olid õppinud tundma meie nõukogude kodumaa võimsust ja rikkust, ta rahvaste vaprust ja ennastsalgavust, kes olid nii tagalas

1 Laur, lk. 400.
2 Samas, lk. 401.

sui rindel teinud kõik võidu saavutamiseks vihatud vaenlase üle.

Niisiis, kodukohtadesse võivid Eesti Laskurkorpuse võitlejad peale sõja lõppu tagasi tulla inimestena, kes olid tulihingelised nõukogude patrioodid, Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse ustavad pojad ja keda võis ning kes asusid puhta südametunnistusega rahulikku ülesehitustöö tandrile, võitluselt kommunistliku ühiskonna ülesehitamise eest.

III PEATÜKK

Fašistlike vägede likvideerimine Kuramaal ja Eesti Laskurkorpuse naasmine sünnimaale

Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda oli lõppenud. Nõukogude ühiskondlik kord oli pidanud edukalt vastu katsele sõjatules ja tõendanud oma täielikku elujõulisust. Ta oli võimaldanud Kommunistlikul Parteil ja Nõukogude valitsusel organiseerida kõik meie rahva jõud ja suunata need vaenlase purustamisele. Nõukogude rahva jõudude peamiseks lähteks oli sotsialismi võidu tagajärjel mõõtmatult tugevnenud tööliste ja talupoegade liit, sügav oli nõukogude rahva usaldus valitsusele ja Kommunistlikule Parteile, tundes, et „see on meie ajastu mõistus ja au ja südametunnistus"[1].

Nõukogude rahva teeneid Suures Isamaasõjas hinnates ütles Stalin: „Meie valitsusel

---

1 V. Lenin, Teosed 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 241.

oli palju vigu, meil oli aastail 1941-1942 meelehestliku olukorra momente, kui meie armee taganes, jättes maha meile südamelähedasi Ukraina, Valgevene, Moldaavia, Leningradi oblasti, Baltimaade ja Karjala-Soome vabariigi külasid ning linnu, jättes maha sellepärast, et ei olnud teist pääsuteed. Teistsuguse rahvas oleks võinud ütelda valitsusele: Teie ei õigustanud meie ootusi. Minge ära, meie paneme ametisse teise valitsuse, kes sõlmib rahu Saksamaaga ja kindlustab meile rahuliku elu. Kuid Vene rahvas ei asunud sellele teele, sest ta uskus oma valitsuse poliitika õigsusesse ja oli valmis kandma ohvreid, et kindlustada Saksamaa purustamist".[1]

Ja nõukogude rahva arvukad ohvrid Suures Isamaasõjas ei olnud asjatud, neid oli kroonitud eduga, oli saabunud ammuoodatud võit.

8. mail kapituleerinud fašistliku Saksamaa väed lõpetasid kõikjal sõjategevuse ja hakkasid vägesid ja relvastust Nõukogude armee väeosadele üle andma. Tukumsi ja Liepaja vahel asus Saksa vägede Kuramaa grupp, mis endiselt koosnes 16. ja 18. armeest, jalaväekindral Gilperti juhtimisel, lõpetas 8. mail kell 23[00] vastupanu ja hakkas isikulist koosseisu ja lahingutehnikat Leningradi rinde vägedele üle andma. Rinde väed hõivasid linnad

1. J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn 1945, 333-334

Liepaja, Pavolosta, Aizkute, Skrunda, Saldus, Sabile, Kandava, Tukums. 9. mai õhtuks andis end rindel vangi üle 45 000 saksa sõduri ja ohvitseri.[1]

Fašistliku saksa armee Kuramaa vägede grupeeringu kapitulatsioon jätkus järgnevatel päevadel, hõlmates üha laiemad mõõtmed ja kestis kuni 13. mainі. Selle aja sees võtsid Leningradi rinde väed vangi vastase 181.032 sõdurit ja allohvitseri, 8938 ohvitseri ja 42 vastase kindralit.[2]

Meie vägedele langes Kuramaal trofeedeks 136 lennukit, 325 tanki ja iseliikuvat suurtükki, 1548 välisuurtükki, 557 miinipildujat, 4363 kuulipildujat, 57 646 püssi ja automaati, 5825 autot, 240 traktorit, 224 soomustransportööri, 310 raadiojaama, 3442 veokit sõjamoonaga ja 16 543 hobust.[3]

Sellise hulga vastase elavjõu ja tehnika ülevõtmine ja paigutamine ei olnud sugugi mitte kerge ülesanne, vaid nõudis meie sõjaväeosade ratsionaalset ning maksimaalset ära kasutamist. Pealegi oli vaja Lõmbruskonna metsad läbi rehitseda: paljud fašistlikud sõdurid hiilisid üldisest kapituleerumist kõvale. Eesti Laskurkorpuse väeosad said korralduse 11-12. mail kontrollida enne kapituleerumist vaenlase käes olnud maa-ala Remte, Gaiti, Breceni jaama, Ruias, Bliedene jaama rajoonis. Selle rajooni metsades

1 „Noorte Hääl" nr. 55, 10. mail 1945.
2 „Noorte Hääl" nr. 58, 14. mail 1945.
3. Samas.

varjasid end üksikud hitlerlikud sõdurid ja sakslaste teenistuses olnud läti fašistid. Operatsioon teostati Eesti Laskurkorpuse väeosade poolt edukalt ja kontrollitav territoorium puhastati vastase väeriismetest. Seejärel asusid Eesti korpuse väeosad end korrastama ja ettevalmistusi tegema naasimiseks Eesti NSV-sse.[1]

Leningradi rinde lahingukorraldusega 28. maist 1945. aastast anti Eesti Laskurkorpusele käsk, väljudes Kuramaalt 29. mail kell 10⁰⁰ liikuda rännakukorras Riia kaudu Põhja-Lätisse, et viie õõpäeva pärast koonduda Pauska, Mustjanis, Pulka, Peterupe, Pabeši, Palgali rajooni.[2] Kogu isikulisele koosseisule selgitati rännaku ülesanne-koonduda antud rajooni, et valmistuda edaspidi pidulikuks sissemarsiks Eesti NSV territooriumit läbides Eesti NSV pealinna Tallinna - selle läbiviimise kord, kuidas sealjuures saavutada paremat distipliini rännakul, hooldada relvi ning varustust, eriti transportvahendeid. Tõõtati välja üksikasjaline rännaku marsruut. 7. Eesti laskurdiviisil kulges see järgmisi asustatud punkte mööda: Upe, Dobele, Jelgava, Riia, Ropaši, Pauska, Limbaži, Prutele, Kilingi-Nõmme, Sindi, Rapla, Tallinn, Klooga, õõpäevaste peatustega Tiraines, Pauskas, Slentes, Kilingi-Nõmmel, Kõnnu mõisas, ja Raudalus. 249. Eesti laskurdiviis

1. Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 211.
2 Larin, lk. 406.

liikus Milbiedene, Upe, Bikste, Jaunpils, Dzukste Riia, Adazi, Petenape, Salacgriva, Ainaži, Pärnu, Mäyamaa, Tallinn, Kloога kaudu, ööpäevaste peatustega Skultes, Tuips, Rannakülas, Vaimõisas ja Pääsküлas.[1]

490-510. kilomeetri piirkuse teekonna läbisid eesti väeosad jubeldavate rahvahulkade poolt saadetuna eeskujulikus rivis. Eriti vaimustava vastuvõtu osalisekс said eesti väeosad 2. juunil Riias. Vaatamata varajastele hommikutundidele oli tee äärde tänavaile kogunenud murruna rahvast, kes „hurraa"-hüüetega võtsid vastu mööduvaid korpuse väeosi ja küllvasid nad ilu lilledega.[2] Edasine teekond läbi põhjapoolse Läti läks sama sooja rahva poolehoiuga. Kõikjal võeti Eesti Laskurkorpuse võitlejaid vastu kui kalleid külalisi.

Eesti lõunapiiril võtsid eesti väeosi vastu Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu esindajad. Eesti korpuse väeosade rännak oma sünnimaal kujunes pidevaks pidupäevaks. Töötajate vaimustav vastuvõtt, riigilippudega ja lilledega ehitud auväravad, koosviibimised peatuskohtades ei tahtnud lõppeda. Eriti pidulikult võeti 7. diviisi väeüksusi vastu 8. juunil Eesti NSV piiril Järje mõisas, 9. juunil Kilingi-Nõmmel,

1 Laur, lk. 406.
2 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 213.

10. juunil Sindis, 12. juunil Vàndras, 13. juunil Jàrvakandis, 14. juunil Raplas, 15. juunil Kohilas. Samasuguse vaimustava vastuvõtu osaliseks said 249. diviisi sõjamehed 7. juunil püril Iklas, 8 juunil Hàädemeestel, 9. juunil Raekülas, 11. juunil Pàrnus, 13. juunil Màrjamaal.

17. juunil 1945. aastal kell 12⁰⁰ alustasid Eesti Laskurkorpuse väeosad pidulikku marssi làbi Tallinna. Làbinud vabariigi pealinna mitme kilomeetri pikkuses kolonnis Pàrnu maantee, Tõnismäe, Suvorovi puiestee, Võidu vàljaku, Pàrnu maantee, Vaksali puiestee, Paltiski maantee kaudu järjekorras: 7. Eesti diviis, 49. üksik sidepataljon, 28. üksik sapööripataljon, 249. Eesti diviis, korpuse suurtükiväeüksused, lükusid eesti sõjamehed seejärel Klooga suvelaagrisse[1].

Vabariigi pealinna juubeldav elanikkond korraldas eesti sõjameestele vaimustava vastuvõtu. Kümned tuhanded inimesed palistasid kireva inimmüürina kogu Eesti Laskurkorpuse teekonda làbi Tallinna tànavate. Iga sõjamees sai nii tuttavatelt, kui ka täiesti tundmatutelt inimestelt kümneid lillekimpe ja kingitusi. Rõõmuhõisetel ja tànusõnadel võidu eest ei olnud lòppu.[2] Täpselt kell 15⁰⁰ jõudis Eesti Laskurkorpuse kolonni pea Võidu vàljakul püstitatud tribüüni ette, kus Eesti Kommunist-

1 Larin, lk. 407.

2 „Noorte Hääl" nr. 71. 17. juunil 1945.

liku Partei Keskkomitee ja vabariigi valitsuse liikmed ning töötajate esindajad võtsid vastu eesti rahvuslike väeosade paraadi. Eesti töötava rahva hinnang oma suure Isamaasõja sinnetel võidelnud rahvuslike väeosade lahinguteguvuse kohta on väljendatud Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee, Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eesti Ülemnõukogu ühises tervituses Eesti korpusele tema tagasisaabumise puhul sünnimaale. Selles öeldakse: „Kallid sõbrad, Nõukogude armee Eesti laskurkorpuse vaprad võitlejad! Eesti NSV valitsus ja Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee tervitavad teid palavalt teie rõõmupäevadel — Suure Isamaasõja lahinguväljadelt tagasisaabumise tähtsal hetkel. Teie võtsite osa neist suurtest ja võidurikastest lahingutest, mis lõppesid Nõukogude armee täieliku võiduga saksa röövvallutajate üle ja hitlerliku Saksamaa purustamisega. Eesti rahvas on uhke teile, eesti väeosade vaprad võitlejad. Teie tasusite saksa kiskjaile kõigi nende kuritegude eest, mida nad on korda saatnud eesti rahva kallal seitsme pika sajandi vältel. Teie osutusite väärikaiks järglasteks oma kangelaslikele esiisadele — Lembitule ja legendaarsele Tanujale, kes päranda sid teile viha saksa röövvallutajate ja armastuse oma kodumaa vastu. Eesti korpus on eesti rahva lemmik. Ainult nõukogude vorm võis luua tingimused eesti

rahva niisuguste võimsate relvastatud jõudude organiseerimiseks. Eesti korpus on ümbritsenud oma lahingulipud kuulsuse säraga just seetõttu, et ta omandas vapra Nõukogude armee kogemusi, on osa võimsast Nõukogude armeest ning võitles tema sangarlikes ridades. ... Isamaasõda on lõppenud meie täieliku võiduga. Nõukogude rahvad on asunud rahulikele üleschitustöödele. Nõukogude armee Eesti Laskurkorpuse tagasitulek kodumaale innustab meie rahvast uutele töösaavutustele üleschitustöös. Eesti korpuse sõjamehed on meile kõigile eeskujuks, kuidas ustavalt teenida kodumaad ja pühalt täita oma kohuseid. Eesti korpuse sõjamehed peavad igati kaasa aitama meie rahva poliitilise teadlikkuse tõstmisele, tema poliitilise aktüvsuse tõstmisele, nõukogude võimu edasisele tugevdamisele".[1]

See poliitilises ja sõjalises väljaõppes uuteks saavutusteks innustav tervitus oli eesti täötava rahva hinnanguks eesti sõjameeste ennastsalgavale tegutsemisele nii rindel kui ka tagalas. Suure Isamaasõja karmidel päevadel oli Eesti Laskurkorpus, vüibides ükskõik millistes lahingutes, võidelnud silmapaistva mehisusega, andes vaenlasele hävitavaid lööke. Arvulised andmed aitavad tõendada eelpoolõeldut. Suure Isamaasõja käigus vabastas Nõukogude

1 „Rahva Hääl" nr. 141. 17. juunil 1945.

armee 8. Eesti Laskurkorpus 4100 arvestatud punkti, nende hulgas linnad: Velikije Luki, Nevel, Novosokolniki, Narva, Tartu, Kallaste, Mustvee, Tallinn, Haapsalu, Pärnu ja Kingisepa (Kuressaare). Eesti rahvuslike väeosade poolt forsseeriti vaenlase tule all säärased tõsised veetõkked nagu jõed: Lovati, Narva, Omedu, Suur-Emajõgi ja väinad: Suur väin ja Väike väin. Kogu Suure Isamaasõja vestel puurstasid Eesti Laskurkorpuse väeosad koostöös teiste Nõukogude armee väeosadega 26 vastase jalaväe-, kaitse- ja motoriseeritud rügemendi, 7 kaitsefüüsiljeeri- ja sapööripataljoni, 6 suurtükiväe rügementi, 1 suurtükiväe diviisjoni ja üle 30 muu väiksema väeosa. 8. Eesti Laskurkorpus hävitas 24994 vaenlase sõdurit ja ohvitseri ning võttis vangi 5534 vastase sõjaväelast. Eesti väeosade poolt said lahingutes hävitatud hulk vaenlase relvastust ja sõjatehnikat – 4383 viintpüssi, 780 ranke-kuulipildujat, 769 kergekuulipildujat, 201 mitmesuguse kaliibriga miinipildujat, 456 erikaliibriga suurtükki, 321 autot, 53 tanki ja ründekahurit, 778 hobust, 7 merekaatrit, 168 automaati ja palju muud. Trofeena said eesti väeosad 3729 vaenlase viintpüssi 393 ranke- ja 471 kergekuulipildujat, 119 miinipildujat, 289 erikaliibriga suurtükki, 319 autot, 18 tanki ja rünnakukahurit, 1349 hobust, 109 pistolkuulipildujat ja peale selle hulk laudsid mitmesuguste lahinguvarustusega ja

sõjamoonaga.[1]

Sellise vaenlase elavjõu ja sõjatehnika kahjustamine ning väejuhatuse poolt antud lahinguülesannete eeskujulikku täitmise eest võitlusühnetel avaldati Eesti Laskurkorpuse väeosadele Nõukogude armee ülemjuhataja poolt seitsmel korral tänu[2].

Võidu saavutamiseks vaenlase üle ei olnud eesti sõjamehed säästnud oma vaid, ohverdades sageli võidu saavutamiseks teadlikult kõige kallima — elu. Massilise sangarluse tunnuseks on asjaolu, et lahinguis hitlerlike vallutajate vastu said haavata kogu sõja vestel 19 608 võitlejat, nendest läks pärast esmaabi saamist pooltele meditsiinidest vabatahtlikult tagasi riivise 507 haavatut (2,7%), evakueeriti välishaiglatesse 18 808 inimest (95,8%) ja surid saadud haavadesse 283 inimest (1,5%)[3].

Mitmed sajad sõjamehed said lahinguväljal haavata kaks ja enam korda. Üle 70% kõigist haavatutest tulid pärast terveneimist uuesti tagasi riivisse. Kustumatu igavese mälestuse pälvisid need sangarid, kes leidsid igavese rahu Eesti Laskurkorpuse lahinguteele mahajäänud vennaskalmistutel. Kogu Suure Isamaasõja vestel jagati Eesti Laskurkorpuse võitlejatele ülesnäidatud vapruse eest 20042 Nõukogude Liidu

---

1 „Rahva Hääl" nr. 141. 17. juunil 1945.
2 Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 246.
3 Lauri, lk. 413.

valitsuse antasu[1]. Kuus Eesti Laskurkorpuse võitlejat, major A. Mesi, vanemleitnant A. Repson, leitnandid A. Allik ja E. Tähe, vanemseersant N. Matjasin ja leitnant J. Kunder said erakordse sangaluse eest Nõukogude Liidu kangelase nimetuse.

Nõukogude armee eesti rahvuslike väeosade isikulise koosseisu massiline sangarlus tõi Eesti korpusele kõige tunnustuse, NSV Liidu Riigikaitse Rahvakomissaride 28. juuni 1945. aasta käskkirjaga muudeti eesti rahvuslikud väeosad kaardiväeks. Käskkirjas on eesti väeosade lahingutegevusele antud kõrge hinnang. Selles öeldakse: „Võitluses meie Nõukogude kodumaa eest saksa anastajate vastu näitas 8. Eesti Laskurkorpus mehisuse, distsipliini, organiseerituse ja kõrge väljaõppe eeskuju. Võitluses saksa vallutajatega sooritas 8. Eesti Laskurkorpus purustavaid hoope fašistlikele vägedele, hävitades ta elavjõudu ja lahingutehnikat. Üles-näidatud kangelaslikkuse ja vapruse, visaduse, mehisuse, distsipliini, organiseerituse ning lahinguülesannete osavuslikul täitmise eest muudetakse 8. Eesti Laskurkorpus 41. Kaardiväe Laskurkorpuseks."[2]

---

1 P. Jsmestjev, Eesti rahva pojad võitluses nõukogude kodumaa eest, Tallinn, 1946, lk. 67.

2 „Rahva Hääl". nr. 150, 30. juunil 1945.

Eesti korpusele kaardiväe austava nimetuse omistamise oli tõenduseks, et korpuse väeosad olid austavalt täitnud NSV Liidu marssali K. J. Vorošilovi poolt formeerimise perioodil antud soovituse saada kaardiväeks[1] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe M. J. Kalinini poolt antud soovitus — võita lahinguis saksa vallutajate vastu aukoht teiste Nõukogude armee väeosade hulgas — oli samuti täidetud.[2]

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi Rahvakomissaride Nõukogu ja Eesti Kommunistliku Partei Keskkomitee ühises tervituses Eesti korpuse isikulisele koosseisule kaardiväelasteks saamise puhul öeldi: „Teie olete auga täitnud oma kohustuse meie nõukogude kodumaa ees võideldes võrmsa Nõukogude armee — nõukogude rahvaste vendluse ja sõpruse armee ridades ja võttes osa fašistliku Saksamaa purustamisest ning lõpliku võidu kättevõitmisest. Kaardiväe korpuseks saamine on suuruks tunnustuseks teie vapratele võitlejatele Isamaasõja rinnetel. Selle kõrge nimetuse omistamine ... on auks ka kogu eesti töörahvale. Teie kõrge nimetuse saamine õhutab ja võrgutab eesti rahvast veelgi energilisemalt tööle meie vabariigi rahva-

1 vt. Tamm, lk. 12.
2 vt. Eesti Laskurkorpuse võitlustee, lk. 22.

majanduse ja kultuurianutuste taastamisel ning fašistliku okupatsiooni tagajärgede likvideerimisel".[1]

Leningradi linde väegede juhataja Nõukogude Liidu marssal L. Govorov avaldas Eesti korpusele tunnustust Kaardiväe auväärse nimetuse omistamise puhul, kirjutas oma tervituses: „Õnnitlen korpuse isikkulist koosseisu kaardiväe nimetuse saamise puhul. Lahingutes meie Nõukogude kodumaa eest saksa röövvallutajate vastu näitasid teie võitlejad mehisuse, distsipliini, organiseerimise ja väljaõppe eeskujurid. Ülesnäidatud kangelaslikkuse ja vahuruse eest, visaduse, mehisuse, distsipliini, organiseeritusse ja oskuslikku ülesannete täitmise eest omistati teile kõige kaardiväe aunimetus.... Säilitage pühalikult Leningradi linde ja tema raudse kaardiväe sõjalisi jõude".[2]

Nõukogude armee 41. Kaardiväe Eesti Laskurkorpus sai kaardiväe nimetuse omistamise puhul õnnitlusi paljudelt organisatsioonidelt ja isikutelt, seda küsimust käsitleti laialdaselt ajakirjanduses.

Eesti korpuse isikkulise koosseisu nimel pöördus korpuse juhatus kirjaga NSV Liidu relvastatud jõudude ülemjuhataja poole.

---

1 „Rahva Hääl" nr. 154, 3. juulil 1945.

2 „Nõukogude armee Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas. Tallinn, 1949, lk. 324.

Kirjas märgeti: „Suurema rõõmu ja sügavamate tunnetega võttis Eesti Laskurkorpuse väeosade- ja koondiste koosseis ning kogu eesti rahvas vastu teate, et olete andnud meie korpusele kaardiväekorpuse nimetuse. ... Meie kõrk, reavõitlejaist kindraliteni, mõistame sügavalt ja tunneme suurt vastutust, mille asettab meile kaardiväekorpuse nimetus. Mõistame, et kaardiväelasteks olemine on Nõukogude armee eesti väeosade sõduritele suureks auks...[1]

1 „Rahva Hääl" nr. 154, 3. juulil 1945.

Lõppsõna

Käesolevas diplomitöös on käsitletud ainult ühte väikest lõiku Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast. See sõda, Nõukogude rahvaste suur sõda fašistliku agressori vastu, lõppes meie sotsialistliku riigi täielikus võiduga fašistliku avantüürismi täielikus lüüasaamisega. See sõda tõestas sotsialistliku süsteemi elujõulisust ja üleolekut kapitalistlikust süsteemist. Väga hästi ütles seltsimees N. S. Hruštšov, „et kui isegi hullumeelne Hitler oleks endale ette kujutanud, millise täielikus lüüasaamisega tema veriine avantüür lõpeb, ta ise aga on sunnitud oma elule lõpu peale tegema, siis oleks ta mitu korda järele mõelnud, enne kui Nõukogude Liidu vastu sõda alustada".[1]

Ajalugu on vaja tunda mitte ainult lihtsatel inimestel ja tavalistel ühiskondlastel, vaid

1 N. S. Hruštšov, Maailma kommunistliku liikumise uutele võitudele, Eesti Kommunist, nr. 1. 1961, lk. 14.

ajalugu on vaja tunda ja hästi tunda ka reisijuhtidel ja diplomaatidel, tunda selleks, et ajaloost õppida. Mida on aga õppinud riigijuhid ja diplomaadid kapitalistlikus maailmas ajaloo kogemustest? Väga vähe. Praegu on maailma avalikkuse keskpunktis sõja ja rahu küsimused. Uue ülemaailmse tuumasõja ärahoidmise probleem kujutab endast inimkonnale kõige valusamat, kõige elulisemat probleemi. Aga ikkagi ei suuda mõned mandunud kodanliku maailma riigitegelased endale oma tegude ekslikkusest aru anda, ikka veel leidub avantüüriste, kes pigistavad mõlemad silmad kinni reaalse tegelikkuse ees ja tormavad vastu hukatusele, õhutavad rahvusvahelist pinevust ja organiseerivad haledaid avantüürisme ajaloo paratamatu ja objektiivse arengu vastu.

Isba V.I. Lenin juhtis tähelepanu sellele, et Esimesest maailmasõjast peale sai sõja ja rahu küsimus maailma kõigi maade kogu poliitika nurgakiviks, kümnete miljonite inimeste elu ja surma küsimuseks. Need Lenini mõtted on eriti aktuaalsed tänapäeval, kus uute massiliste hävitamise vahendite kasutamine ähvardab tuua ennenelematuid purustusi ja sadade miljonite inimeste hukkumise. Praegu ei ole pakilisemat ülesannet kui niisuguse katastroofi ärahoidmine.

Imperialistlikel agressoritel tuleb arvestada,

et praegu ei ole olukord sama mis oli enne Esimest ja enne Teist maailmasõda. Nüüd seisavad imperialismile vastas sotsialistlikud maad. Sedamööda, kuidas tugevneb sotsialismi maailmasüsteem, muutub rahvusvaheline olukord aina resoluutsemalt rahvaste kasuks, kes võitlevad iseseisvuse, demokraatia ja sotsiaalse progressi eest.

Kaasajal on avantüristlikud imperialistide agressioonikatsed paratamatult määratud läbikukkumisele. Kukkus läbi Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli agressioon Egiptuse vastu 1956. aastal. Käesoleval aastal kukkus läbi imperialistide avantüür Kuuba vaba rahva vastu ja prantsuse fašistide mannetu katse Alžeerias.

Imperialism on võimetu tõkestama sotsialismi võiduväikru.

„Inimühiskonna ajaloolise arengu peamise sisu, peamise suuna ja peamised iseärasused käesoleval ajastul määrab ära sotsialistlik maailmasüsteem, määravad ära jõud, kes võitlevad imperialismi vastu ja ühiskonna sotsialistlikku ümberkorraldamise eest. Ei mingisugused imperialismi jõupingutused ei saa pidurdada ajaloo progressiivset arengut. On pandud kindel alus sotsialismi edasistele võitudele. Sotsialismi täielik võit on vältimatu."[1]

---

1 Kommunistlike ja töölispartei de esindajate nõupidamise avaldus, Tallinn, 1960, lk. 4-5.

Lisa nr. 1.

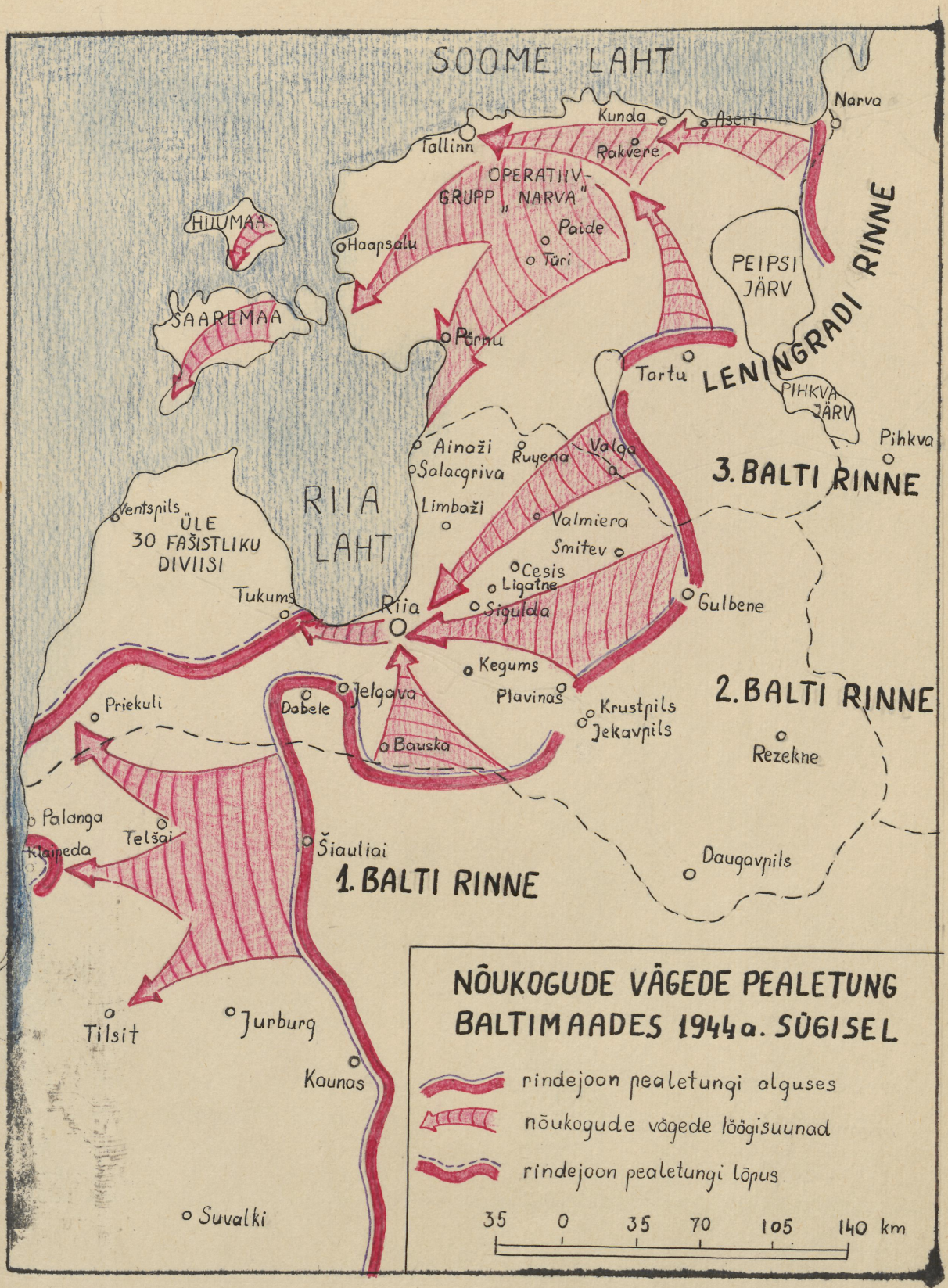
SOOME LAHT
Narva
Kunda
Aseri
Tallinn
Rakvere
OPERATIIV-GRUPP „NARVA"
Paide
Türi
HIIUMAA
Haapsalu
PEIPSI JÄRV
LENINGRADI RINNE
SAAREMAA
Pärnu
Tartu
PIHKVA JÄRV
Pihkva
Ainaži
Ruyena
Valga
Salacgriva
3. BALTI RINNE
RIIA LAHT
Ventspils
ÜLE 30 FAŠISTLIKU DIVIISI
Limbaži
Valmiera
Smitev
Cesis
Ligatne
Tukums
Riia
Sigulda
Gulbene
Kegums
Jelgava
Plavinas
Krustpils
Jekavpils
2. BALTI RINNE
Priekuli
Dobele
Bauska
Rezekne
Palanga
Telšai
Klaipeda
Šiauliai
1. BALTI RINNE
Daugavpils
Tilsit
Jurburg
Kaunas
Suvalki
NÕUKOGUDE VÄGEDE PEALETUNG BALTIMAADES 1944a. SÜGISEL
rindejoon pealetungi alguses
nõukogude väegede löögisuunad
rindejoon pealetungi lõpus
35 0 35 70 105 140 km

Lisa nr. 2.

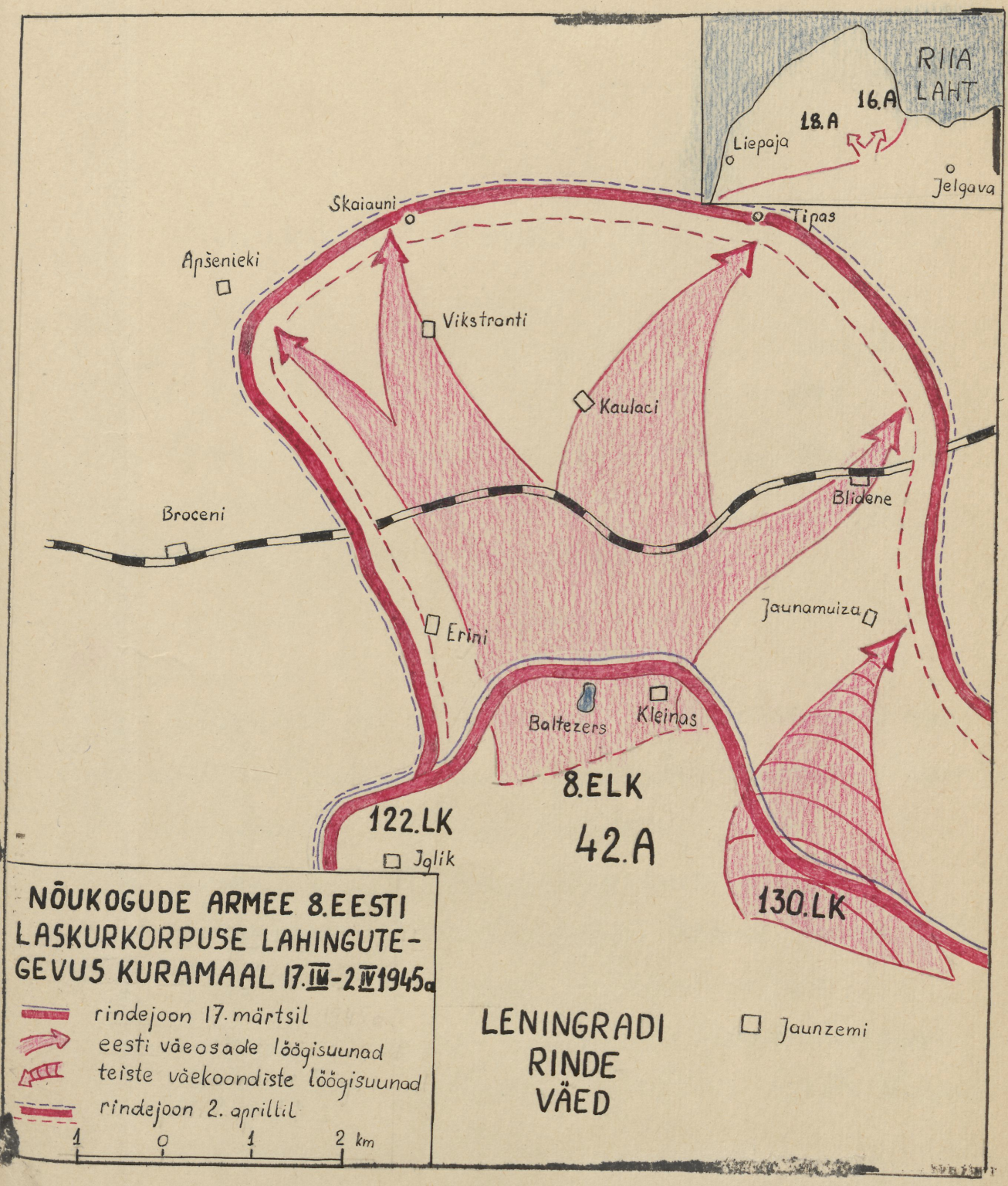
RIIA LAHT
16.A
18.A
Liepaja
Jelgava
Skaiauni
Tipas
Apšenieki
Vikstranti
Kaulaci
Broceni
Blidene
Jaunamuiza
Erini
Baltezers
Kleinas
8.ELK
42.A
122.LK
Jglik
130.LK
LENINGRADI RINDE VÄED
Jaunzemi
NÕUKOGUDE ARMEE 8.EESTI LASKURKORPUSE LAHINGUTEGEVUS KURAMAAL 17.III-2.IV 1945.a
rindejoon 17. märtsil
eesti väeosade löögisuunad
teiste väekoondiste löögisuunad
rindejoon 2. aprillil
1 0 1 2 km

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid

1. Lenin, V, J., Poliitiline šantaaž, Teosed, 25. kd., Tallinn, 1954, lk. 238 – 241.
2. Lenin, V, J., Kõne Moskva sõlme raudteelaste konverentsil 16. aprillil 1919., Teosed 29. kd., Tallinn, 1954, lk. 288 – 293.

* * *

3. Якасов, В. и Вайнер, Б., Краснознамённый Балтийский флот в Великой Отечественной войне, Москва, 1957.
4. Действия военно-морского флота в Вликой Отечественной войне, Москва, 1956.
5. Eesti NSV ajalugu, Tallinn, 1957.
6. Eesti Tallinna Kaardivägi Lahingkorpuse võitlustee, Tallinn, 1945. = Eesti Lahingkorpuse võitlustee.
7. Izmestjev, P., Eesti rahva pojad võitluses nõukogude kodumaa eest, Tallinn, 1946.
8 Kalinin, M., Kommunistlikust kasvatusest, Tallinn, 1947.

9. Kommunistlike ja töölispartеide esindajate nõupidamise avaldus, Tallinn, 1960.
10. Кононыкин, Н., Бой за Советскую Прибалтику, Tallinn, 1948. = Кононыкин.
11. Kurtšavov, J., Eesti Kaardiväägi, Tallinn, 1946.
12. Kurtšavov, J., Nõukogude Eesti vabastamine, Tallinn, 1960.
13. Lauin, P., Nõukogude armee 8. Eesti Laskurkorpuse võitlustee Suures Isamaasõjas, Tallinn, 1959. = Lauin.
14. Minevik ja tänapäev, Tallinn, 1960.
15. NSV Liidu ajalugu (1917-1957), Tallinn, 1959.
16. Nõukogude armee Eesti Laskurkorpus Suures Isamaasõjas, Tallinn, 1949.
17. Ojamaa, M. ja Vaimas A. ning T., Eesti ajalugu, Stockholm, 1946.
18. Очерки истории Великой Отечественной войны 1941-1945 гг., Москва, 1955.
19. Pähklimägi, A., Rahvas ei unusta oma kangelasi, Tallinn, 1959.
20. Сборник материалов по истории советского военного искусства в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг., Москва, 1956. = Сборник материалов ...
21. Stalin, J., Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1945.
22. Tamm, B., Eesti rahva võitlustеest Suures Isamaasõjas, Tallinn, 1959. = Tamm.

23. Тельпуховский, Б., Великая Отечественная война Советского Союза 1941-1945 гг., Москва, 1959.
24. Типпельскирх, К., История второй мировой войны, Москва, 1956.
25. Viis aastat Nõukogude Eestit, Tallinn, 1945.
26. Воробьев, Ф. и Кравцов, В., Победа Советских Вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг., Москва, 1953.
27. Вторая мировая война (1939-1945), Москва 1958.
28. Võitluse radadel, Tallinn, 1960.
29. Яковлев, Б. и Барабашин, И., Важнейшие даты героической истории Вооруженных сил СССР, Москва, 1958.

* * *

30. Ajakiri „Eesti Kommunist" nr. 1. 1961.
31. Ajaleht „Noorte Hääl", aastakäik 1945.
32. Ajaleht „Punaväelane", aastakäik 1945.
33. Ajaleht „Rahva Hääl", aastakäik 1945.
34. Ajaleht „Tanja", aastakäik 1945.

Sisukord

Lk.

Sissejuhatus 2

I peatükk. Üldine sõjaline olukord Nõukogude-Saksa rindel 1944. aastal, Balti Nõukogude Vabariikide vabastamine ja Kuramaa platsdarmi („koti") kujunemine . . . 11

II peatükk. Eesti rahvuslike väeosade osavõtt saksa vägede likvideerimisest Kuramaa platsdarmil 1945. aastal 37

1. Sõjaline olukord rindel, eriti Baltikumis 1945. aasta algul, Eesti rahvuslike väeosade ettevalmistused Kuramaa lahinguteks 37

2. Eesti rahvuslike väeosade lahingutegevus Kuramaal 1945. aasta märtsis . . . 56

III peatükk. Fašistlike vägede likvideerimine Kuramaal ja Eesti Laskurkorpuse naasmine sünnimaale . . . 77

Lõppsõna 91

Lisad 94

Kasutatud kirjandus ja allikmaterjalid . . . 96

Sisukord 99